

SAMPLE CONTENT

मराठी युवकभास्ती

पाठ्यपुस्तक व बोर्डाच्या कृतिपत्रिका आराखड्यावर आधारित

मानवाच्या निर्मितीपासून त्याचा सांभाळ करत, त्याचे बोट अलगद हाती घेऊन त्याला इथवर पोहोचवणारा निसर्ग आणि त्याच निसर्गाविषयी आत्मिक ओढ वाटणारा मानव यांतील नाते आजही अतूट आहे. हळुवार रेशीमबंधांनी जुळलेले हे नाते आजही आपल्या मात्यातील मायेची ऊब टिकवून आहे.

सावली म्हात्रे
M.A., D.T.Ed.

STD. XII

Target Publications® Pvt. Ltd.

PERFECT

मराठी युवकभारती

Std. XII

ठळक वैशिष्ट्ये

- अद्ययावत कृतिपत्रिका आराखड्यावर आधारित
- पाठांचे परिच्छेदांमध्ये विभाजन
- पाठाखालील सर्व प्रश्नांचा समर्पक उत्तरांसहित समावेश
- आदर्श उत्तरांसहित सरावासाठी भरपूर कृती
- आवश्यक तेथे उपक्रम व तोंडी परीक्षा अंतर्गत येणाऱ्या कृती उत्तरांसहित **Q. R. Code** द्वारा समाविष्ट
- अधिकाधिक सरावाकरता प्रत्येक पाठ, कविता व कथेच्या अंती व्याकरणावर आधारित कृतींचा समावेश
- उपयोजित लेखनावर आधारित वैविध्यपूर्ण कृतींचा अंतर्भाव
- सखोल अभ्यासासाठी स्वतंत्र व्याकरण विभाग अंतर्भूत
- हसतखेळत अभ्यासासाठी 'थोडासा विरंगुळा' व 'गंमत जंमत' कृती अंतर्भूत
- स्वयंअध्ययनासाठी परिपूर्ण मार्गदर्शक
- मार्च 2022 च्या बोर्ड कृतिपत्रिकेतील निवडक कृतींचा त्यांच्या उत्तरांसह समावेश
- फेब्रुवारी 2023 च्या बोर्ड कृतिपत्रिकेचा समावेश (Q. R. Code द्वारा उत्तरपत्रिका उपलब्ध)

Printed at: **India Printing Works, Mumbai**

© Target Publications Pvt. Ltd.

No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, C.D. ROM/Audio Video Cassettes or electronic, mechanical including photocopying; recording or by any information storage and retrieval system without permission in writing from the Publisher.

प्रस्तावना

प्रिय विद्यार्थी मित्रांनो,

बारावी म्हणजे जीवनाला खऱ्या अर्थाने कलाटणी देणारे वर्ष. भविष्याची वाट निर्धारित करणारा शैक्षणिक प्रवासातील हा एक महत्त्वाचा टप्पा आहे. हा टप्पा अधिक सुखकर, अधिक सुलभ आणि सहज बनवण्याकरता शिक्षण मंडळाने शिक्षणाच्या पारंपरिक पद्धतीमध्ये परिवर्तन करून तिला आधुनिकतेचे नवे आयाम प्राप्त करून दिले आहेत. मराठी भाषेच्या समृद्ध दालनातील उत्तमोत्तम, साहित्यकृतींच्या आस्वादाबरोबरच आधुनिकतेची कास धरत भाषा विकासास चालना देणे आणि भाषेचे जीवन व्यवहारात उपयोजन करणे हे हेतू नजरेसमोर ठेवूनच नव्या पाठ्यक्रमाची रचना करण्यात आली आहे. पाठ्यपुस्तकाद्वारे मराठी भाषेतील व्यावसायिक क्षेत्रे व संधींचा करून दिलेला परिचय विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शनपर ठरेल असा आहे. यातील साहित्यप्रकाराचा अभ्यास साहित्याकडे पाहण्याची नवी दृष्टी मिळवून देणारा आहे.

नवीन पाठ्यपुस्तकाला आधारभूत मानून अद्ययावत कृतिपत्रिका आराखड्याचा अभ्यास करून टारगेट प्रकाशनाने **PERFECT मराठी युवकभारती: Std. XII** या पुस्तकाची निर्मिती केली आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये श्रवण, भाषण, वाचन आणि लेखन यांसारखी भाषिक कौशल्ये विकसित करणे तसेच वैचारिकता व कल्पनाशक्ती विकसित करणे ही या पुस्तकाची उद्दिष्टे आहेत. पाठाच्या मांडणीच्या क्रमानुसार कृतींची मांडणी हे टारगेट प्रकाशनाच्या पुस्तकांचे वेगळेपण आहे. पुस्तकाची सहज, सुलभ, सोपी भाषा ही मुलांना भाषेत जाणवणारी क्लिष्टता दूर करून त्यांच्यामध्ये विषयाची आवड निर्माण करण्यास सक्षम आहे. मराठी भाषेचा वाढता व्यावहारिक उपयोग लक्षात घेऊन विद्यार्थ्यांना व्यवहार सुलभ भाषेचा परिचय या पुस्तकाद्वारे करून दिला आहे.

परीक्षेच्या दृष्टिकोनातून विचार करता अधिकाधिक सरावासाठी मुबलक कृतींची सोप्या शब्दांत रचना केली आहे. व्याकरण हा भाषेचा आत्मा असतो हे जाणून व्याकरणाच्या सरावावर अधिकाधिक भर देण्यात आला आहे. यामुळे, विद्यार्थ्यांना व्याकरणावर पर्यायाने भाषेवर प्रभुत्व मिळवणे सोपे होईल. याव्यतिरिक्त विद्यार्थ्यांना हसत खेळत भाषेचा अभ्यास करता यावा, गमतीदार खेळातून भाषाभ्यासाचा हेतू अचूकपणे साध्य व्हावा याकरता 'थोडासा विरंगुळा' आणि 'गंमत जंमत' सारख्या अनोख्या संकल्पनांचा समावेश करण्यात आला आहे. यामुळे, विद्यार्थ्यांच्या कल्पनाशक्तीचा, तार्किक शक्तीचा विकास घडवण्याचा हेतूही साध्य होईल. हे पुस्तक मुलांची परीक्षेच्या दृष्टीने प्रत्येक गरज भागवण्यास समर्थ आहेच शिवाय ते विद्यार्थ्यांमध्ये भाषेकडे पाहण्याचा एक नवा दृष्टिकोन निर्माण करणारेही आहे.

या पुस्तकाचे अंतरंग अधिक सुंदर आणि ज्ञानाशयाने समृद्ध असून एका दृष्टिक्षेपात ते जाणता यावे याकरता पुस्तकाची ठळक वैशिष्ट्ये पुढे दर्शवली आहेत.

या पुस्तकात प्रत्येक अभ्यासघटकाचा सर्वांगाने परामर्श घेतला आहे. तेव्हा विद्यार्थ्यांसाठी हे पुस्तक एक परिपूर्ण मार्गदर्शक ठरेल अशी आम्हांला खात्री वाटते. भरपूर सराव, सुटसुटीत मांडणी, आत्मसात करण्यास सोपी व ओघवती लेखनशैली यामुळे हे पुस्तक तुमच्या पसंतीस उतरेल असा आम्हांला विश्वास आहे.

प्रयत्नांती परमेश्वर. चला, नियोजनबद्ध अभ्यासाला सुरुवात करूया, परीक्षेला आत्मविश्वासाने सामोरे जाऊया. तुमच्या प्रयत्नांत आम्ही सदैव तुमच्या सोबत आहोतच.

धन्यवाद!

ज्ञानार्थींना मनःपूर्वक शुभेच्छा!

प्रकाशक

आवृत्ती: तृतीय

हे पुस्तक परिपूर्ण करण्यासाठी आम्ही सर्वतोपरी प्रयत्न केले आहेत, तरी पुस्तक अधिकाधिक उत्कृष्ट व्हावे, यासाठी आपल्या सूचना स्वागतार्ह आहेत. याकरता आपला अभिप्राय mail@targetpublications.org या ई-मेल पत्त्यावर पाठवावा ही नम्र विनंती.

Disclaimer

This reference book is transformative work based on 'मराठी युवकभारती; दुसरे पुनर्मुद्रण:२०२२' published by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. We the publishers are making this reference book which constitutes as fair use of textual contents which are transformed by adding and elaborating, with a view to simplify the same to enable the students to understand, memorize and reproduce the same in examinations.

This work is purely inspired upon the course work as prescribed by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. Every care has been taken in the publication of this reference book by the Authors while creating the contents. The Authors and the Publishers shall not be responsible for any loss or damages caused to any person on account of errors or omissions which might have crept in or disagreement of any third party on the point of view expressed in the reference book.

© reserved with the Publisher for all the contents created by our Authors.

No copyright is claimed in the textual contents which are presented as part of fair dealing with a view to provide best supplementary study material for the benefit of students.

वैशिष्ट्ये

कवितेचा
भावार्थ

For greater clarity the paraphrase of the complete poem has been provided in simple and lucid language.

A Glossary containing the meanings of all the difficult words, phrases and some difficult concepts from the chapter has been provided. For the convenience of the students these words have been arranged alphabetically.

शब्दार्थ /
वाक्प्रचार / टिपा
व त्यांचे अर्थ

व्याकरण

For ensuring ample practice, we have provided this special section at the end of each chapter, which extensively covers all the language study and grammar activities.

Wherever required, the answers of the Textual Projects and Oral Examination Questions have been provided through Q.R. Code. This will provide guidance to the students for solving these questions.

उपक्रम /
तोडी परीक्षा

अपठित गद्य
आकलन

A separate section with plenty of Unseen passages along with activities based on them has been provided to ensure substantial practice

This section towards the end of the book includes all the writing skills activities prescribed for the students, with the explanation of concepts in lucid language. It contains chapters on 'मुलाखत, माहितीपत्रक, अहवाल, वृत्तलेख'.

उपयोजित
लेखन

For thorough understanding of grammar a dedicated section on Grammar has been provided. This section covers explanation of the concepts and ample examples with practice questions including essay writing guidelines along with solved essays to aid students.

स्वतंत्र व्याकरण
विभाग व
निबंधलेखन

बोर्ड
कृतिपत्रिका

Selected questions from March 2022 Board activity sheet with answers have been provided. Board Activity sheet of February 2023 has been provided. (Solution through Q. R. Code)

कृतिपत्रिका आराखडा

घटकनिहाय गुणविभागणी:

घटक	गुण
गद्य	२०
पद्य	१६
साहित्यप्रकार	१०
उपयोजित	१४
व्याकरण व लेखन	२०
एकूण	८०

विभाग १ – गद्य

गुण २०

(अपेक्षित कौशल्ये – आकलन, स्वमत, अभिव्यक्ती)

- कृती १ अ) पठित गद्य पाठावर आधारित. (पठित उतारा १५० ते १८० शब्द)
१. आकलन कृती ०२ गुण
 २. आकलन कृती ०२ गुण
 ३. स्वमत - अभिव्यक्ती कृती ०४ गुण
- (स्वमत व अभिव्यक्ती यांवर आधारित प्रत्येकी एक कृती देणे, त्यापैकी एक सोडवणे अपेक्षित.) ०८ गुण
- आ) पठित गद्य पाठावर आधारित. (पठित उतारा १५० ते १८० शब्द)
१. आकलन कृती ०२ गुण
 २. आकलन कृती ०२ गुण
 ३. स्वमत - अभिव्यक्ती कृती ०४ गुण
- (स्वमत व अभिव्यक्ती यांवर आधारित प्रत्येकी एक कृती देणे, त्यापैकी एक सोडवणे अपेक्षित.) ०८ गुण
- इ) अपठित गद्य उतारा. (उतारा १०० ते १२० शब्द)
१. आकलन कृती ०२ गुण
 २. आकलन कृती ०२ गुण
- ०४ गुण

विभाग २ – पद्य

गुण १६

(अपेक्षित कौशल्ये – आकलन, अभिव्यक्ती, काव्यसौंदर्य, रसग्रहण)

- कृती २ अ) पठित पद्य पाठावर आधारित. (संपूर्ण कविता देणे अपेक्षित.)
१. आकलन कृती ०२ गुण
 २. आकलन कृती ०२ गुण
 ३. अभिव्यक्ती कृती ०४ गुण
- ०८ गुण
- आ) पठित पद्य पाठावर आधारित. ('अ' कृतीसाठी दिलेली कविता सोडून.)
काव्यपंक्तींचा अर्थ लिहिणे.
चार काव्यपंक्ती देऊन त्यातील अर्थ उलगडून दाखवणे.
- इ) पठित पद्य पाठावर आधारित. ०४ गुण
(‘अ’ आणि ‘आ’ कृतीसाठी दिलेल्या कविता सोडून उर्वरित कोणत्याही दोन कवितांवर कृती विचारणे व त्यापैकी एक सोडवणे अपेक्षित.)
काव्यसौंदर्यावर आधारित कृती. (चार ते सहा काव्यपंक्ती देऊन.)
किंवा
रसग्रहणावर आधारित कृती. (चार काव्यपंक्ती देऊन.)

विभाग ३ – साहित्यप्रकार-कथा

गुण १०

(अपेक्षित कौशल्ये – आकलन, स्वमत, अभिव्यक्ती)

कृती ३ अ)	कथा साहित्यप्रकार परिचय (सैद्धान्तिक) (पठित उतारा १२० ते १५० शब्द)	
१.	य. आकलन कृती	०१ गुण
	र. आकलन कृती	०१ गुण
२.	आकलन कृती	०२ गुण
		<hr/>
		०४ गुण
आ)	पठित कथांवर आधारित चार कृती देणे, त्यांपैकी दोन सोडवणे अपेक्षित. प्रत्येक कथेवर १ स्वमत कृती व १ अभिव्यक्ती कृती असणे अपेक्षित.	
१.	स्वमतावर आधारित दोन कृती	०३ गुण
२.	अभिव्यक्तीवर आधारित दोन कृती	०३ गुण
		<hr/>
		०६ गुण

विभाग ४ – उपयोजित मराठी

गुण १४

(अपेक्षित कौशल्ये – आकलन, उपयोजन, कौशल्ये)

कृती ४ अ)	उपयोजित घटकांवर आधारित आकलन कृती	०४ गुण
	१ ते ४ उपयोजित घटकांवर आधारित – प्रत्येकी २ गुणांसाठी चार आकलन कृती देणे, त्यांपैकी दोन सोडवणे अपेक्षित.	
आ)	उपयोजित घटकांवर आधारित उपयोजन - कौशल्य कृती	१० गुण
	१ ते ४ घटकांवर आधारित - प्रत्येकी ०५ गुणांसाठी उपयोजन व कौशल्य यांवर आधारित ०४ कृती देणे, त्यांपैकी ०२ सोडवणे अपेक्षित.	

विभाग ५ – व्याकरण व लेखन

गुण २०

(अपेक्षित कौशल्ये – आकलन, उपयोजन, स्वमत, अभिव्यक्ती, भाषासौंदर्य)

कृती ५ अ)	व्याकरण घटक व वाक्प्रचार (व्याकरण घटक व वाक्प्रचार यांवर आधारित कृती देणे अपेक्षित.)	
१.	वाक्यरूपांतर	०२ गुण
२.	समास	०२ गुण
३.	प्रयोग	०२ गुण
४.	अलंकार	०२ गुण
५.	वाक्प्रचार	०२ गुण
		<hr/>
		१० गुण
(आ)	निबंधलेखन - खालीलपैकी एका विषयावर सुमारे २०० ते २५० शब्दांत निबंधलेखन करणे अपेक्षित. (पाचपैकी एक)	१० गुण
१.	वर्णनात्मक निबंध	
२.	व्यक्तिचित्रणात्मक निबंध	
३.	आत्मवृत्तात्मक निबंध	
४.	कल्पनाप्रधान निबंध	
५.	वैचारिक निबंध	

अनुक्रमणिका

क्र.	पाठ / कविता / कथा	लेखक / लेखिका / कवी / कवयित्री	पृष्ठ क्र.
भाग - १			
•	बहु असोत सुंदर... (काव्यानंद)	श्री. कृ. कोल्हटकर	१
१.	वेगवशात	प्राचार्य शिवाजीराव भोसले	३
२.	रोज मातीत (कविता)	कल्पना दुधाळ	१२
३.	आयुष्य... आनंदाचा उत्सव	शिवराज गोर्ले	१७
४.	रे थांब जरा आषाढघना (कविता)	बा. भ. बोरकर	२९
५.	वीरांना सलामी	अनुराधा प्रभुदेसाई	३६
६.	रंग माझा वेगळा (कविता)	सुरेश भट	५१
भाग - २			
७.	विंचू चावला... (भारूड)	संत एकनाथ	५८
८.	रेशीमबंध	डॉ. यू. म. पठाण	६४
९.	समुद्र कोंडून पडलाय (कविता)	वसंत आबाजी डहाके	७४
१०.	दंतकथा	वसंत सबनीस	८१
११.	आरशातली स्त्री (कविता)	हिरा बनसोडे	९२
१२.	रंगरेषा व्यंगरेषा	मंगेश तेंडुलकर	१००
•	अपठित गद्य आकलन		१११
भाग - ३			
•	कथा – साहित्यप्रकार – परिचय		११९
१.	शोध	व. पु. काळे	१३३
२.	गढी	प्रतिमा इंगोले	१४३
भाग - ४ उपयोजित लेखन			
१.	मुलाखत		१५४
२.	माहितीपत्रक		१६९
३.	अहवाल		१७८
४.	वृत्तलेख (फिचर रायटिंग)		१८८
भाग - ५ व्याकरण व लेखन			
१.	वाक्यप्रकार व वाक्यरूपांतर		२०१ - २२४
२.	समास		
३.	प्रयोग		
४.	अलंकार		
५.	विरामचिन्हे		
•	निबंधलेखन		२२५
•	साहित्य अकादमी पुरस्कारप्राप्त साहित्यिकांची नावे व साहित्यकृती		२४०
•	बोर्ड कृतिपत्रिका: फेब्रुवारी २०२३ (Q. R. Code द्वारा उत्तरपत्रिका उपलब्ध.)		२४२

टीप: पाठाखाली दिलेले प्रश्न * या चिन्हाने दर्शवले आहेत.

पाठाची पार्श्वभूमी

प्रस्तुत पाठात लेखकाने 'अतिवेगाने वाहने चालवणे' या माणसाच्या विकृतीवर नेमकेपणाने भाष्य केले आहे. वेगाच्या आहारी जाऊन विकृती बळावलेल्या व्यक्तीला कोणत्या परिणामांना सामोरे जावे लागू शकते याविषयी ते भाष्य करताना दिसतात.

शब्दार्थ

अगत्याचे	कळकळीचे, नितांत गरजेचे (earnestly)
अडथळा	अडवणूक, खोळंबा, अडचण (obstacle)
अधोगती	अधःपात, खाली जाण्याची क्रिया (degeneration)
अनाटायी	अयोग्य (inappropriate)
अनिवार	अमर्याद, अतिशय (excessive)
अनुसरणे	अवलंबणे, स्वीकारणे, अनुकरण करणे (to follow)
अप्रमाण	प्रमाणाबाहेरचे (invalid)
अल्पकाल	थोडा वेळ (short period)
अवखळ	चंचल, अनिर्बंध (unsteady)
अवास्तव	खरा नसलेला, खोटा (unreal)
अस्वाभाविक	अनैसर्गिक, कृत्रिम (unnatural, artificial)
अहोरात्र	रात्रंदिवस (day and night)
अक्षम्य	क्षमेस अपात्र, गंभीर स्वरूपाचे (unpardonable, inexcusable)
आत्मघातकी	स्वतःचा नाश घडवून आणणारे (suicidal)
आवेग	आवेश, भावनांचा उद्रेक (indignation)
आश्रय	आधार (support)
उरकणे	तडीस नेणे, पुरे करणे (to complete)
उसंत	सवड, फुरसत (free time)
एकमार्गी	एकाच मार्गाने जाणारा (one way)
औचित्य	उचितपणा, योग्यता (relevance)
अंगीकारणे	स्वीकारणे (to accept)
कृतार्थता	आयुष्याची सफलता (accomplishment)
जाचदायक	त्रासदायक (troublesome)
तातडीने	घाईने, त्वरेने (urgently)
ताबा	नियंत्रण (control)

त्वरा	घाई (hurry)
दरडोई	प्रत्येक माणसागणिक (per capita)
दशादिशा	दहा दिशा (all directions)
दिशाविहीन	दिशाविरहित/ दिशा नसलेली (directionless)
देशोदेशी	प्रत्येक देशी (in every country)
नगर	शहर (town)
निकड	गरज (need)
निदान	किमान, कमीत कमी (at least)
निर्विघ्न	कोणत्याही अडचणी न येता (smoothly, without having any problem)
निसर्गरम्य	शोभिवंत (scenic)
पत्करणे	अवलंबणे (to adopt)
प्रगती	विकास (development)
प्रदर्शन	सादरीकरण, देखावा (exhibition)
बेताचे	पद्धतशीर, प्रमाणात, पुरेसे (sufficient)
बेभान	अनावर, बेफाम (mad, beside oneself)
बेहोषी	कोणत्याही प्रकारचे भान नसलेली स्थिती (unconsciousness)
भरकटणे	वाहवत जाणे, दिशाहीन होणे. (directionless)
मज्जातंतू	मानवी शरीरातील मेंदूशी जोडलेला एक महत्त्वाचा भाग (nerve)
मंडई	भाजीबाजार (vegetable market)
यथाप्रमाण	प्रमाणानुसार (according to)
यथासांग	योग्यप्रकारे, परिपूर्णतेने (completely)
रसिक	कोणत्याही चांगल्या गोष्टीतील रसाचा आनंद घेऊ शकणारा, त्याची जाण असणारा (appreciator)
विकृती	मानसिक बिघाड (psychosis)
विलक्षण	असामान्य (extraordinary)
वेगवशाता	वेगाच्या अधीन झालेली अवस्था
वेगवानता	गतिशीलता, चपळपणा (speedfulness)
व्यग्रता	शोक, भय इत्यादींमुळे आलेली अस्वस्थता (restlessness)
व्यथा	दुःख, क्लेश (pain)
संज्ञा	नाव (denomination)
सांधणे	जोडणे, एकत्रित करणे (to join, to link)

स्पंदन	कंप, थरथर (vibrations)
स्वत्व	स्वतःचे अस्तित्व (individuality)
स्वस्थता	शांतता, निश्चितता (calmness)
हव्यास	उत्कट इच्छा, हाव, सोस (greed, thirst for)
हादरा	धक्का (jerk)
हानी	नुकसान (damage)

वाक्प्रचार व त्यांचे अर्थ

अगतिक होणे.	असहाय होणे. (to feel helpless)
आरूढ होणे.	विराजमान होणे, बसणे, स्वार होणे. (ride out, to mount)
आश्रय घेणे.	आसरा घेणे. (to seek the support)
आहारी जाणे.	पूर्णपणे प्रभावाखाली येणे. (surrender oneself to, to play into the hands of)
उसंत लाभणे.	वेळ मिळणे. (to get a free time)
चक्कर मारणे.	फेरी मारणे. (to take a round)
जखडून ठेवणे.	बांधून ठेवणे. (to confine)
पात्र ठरणे.	लायक ठरणे. (to deserve)
फेरफटका मारणे.	फिरणे. (to stroll)
भान हरवणे.	जाणीव हरवणे, बेभान होणे. (to madden)
भावविश होणे.	भावनांच्या आहारी जाणे, भावनांच्या अधीन होणे. (to become emotional)
येरझारा घालणे.	सतत ये-जा करणे, हेलपाटा घालणे. (to pace around)
विरून जाणे.	विरल होणे, नष्ट होणे, नाहीशी होणे. (to blow over)
वेगवश होणे.	वेगाच्या अधीन होणे. (to accelerate)
स्वार होणे.	आरूढ होणे, गाडीवर किंवा घोड्यावर बसणे. (to ride, get on)
हिरावून घेणे.	खेचून घेणे. (to deprive of)

टिपा

दशदिशा	पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण, आग्नेय, नैर्ऋत्य, वायव्य, ईशान्य, ऊर्ध्व आणि अधो या दहा दिशा.
देहू, सिंहगड, विठ्ठलवाडी	पुण्यातील व पुण्याजवळील स्थळे.

लक्ष्मी रोड, महात्मा गांधी मार्ग, जंगली महाराज रस्ता	पुण्यातील रस्ते.
विकृती	मनाची एक अवस्था असून हे मानसिक स्थितीतील बिघाडाचे लक्षण आहे. यात माणसाला भल्या-बुऱ्याची, परिणामांची जाण राहत नाही.
सिंहगड	महाराष्ट्रातील एक महत्त्वाचा गड, हा गड पूर्वी 'कोंढाणा' या नावाने ओळखला जात असे. तानाजी मालुसरे यांच्या बलिदानाकरता, त्यांच्या शौर्याकरता हा गड आता या सिंहाच्या नावाने ओळखला जातो.

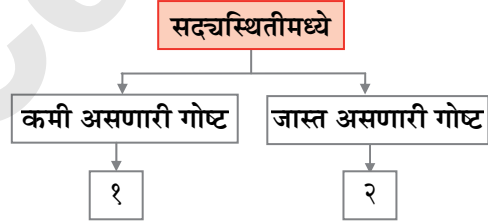

परिच्छेद १

कृती १ - आकलन

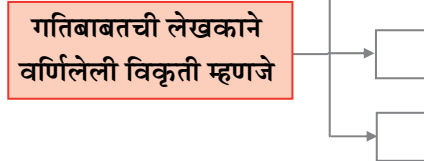
१. कृती करा.

i.

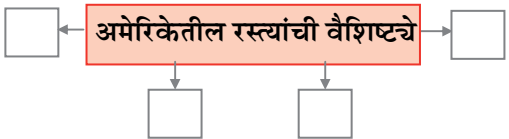
उत्तर: १. वेळ २. कामे

*ii.

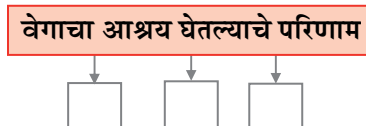
उत्तर: १. अप्रमाण गती २. अवास्तव गती
३. अनावश्यक गती

iii.

उत्तर: १. रुंद २. सरळ
३. निर्विघ्न ४. एकमार्गी

iv.

- उत्तर: १. माणसे बेभान होतात
२. माणसांतील अस्वस्थता विरून जाते
३. माणसांमध्ये बेहोशी पसरते

v.

वाहनांमुळे वाचणाऱ्या गोष्टी

- उत्तर: १. वेळ २. श्रम

२. परिच्छेदाच्या आधारे खालील चौकटी पूर्ण करा.

- *i. जीवन विभागणारे घटक
- *ii. विचारांची गती म्हणजे
- *iii. अधोगती म्हणजे
- iv. गतिपायी मानव असा झाला आहे
- v. जीवनाची टोके सांघण्यासाठी गरजेची गोष्ट
- *vi. अक्षम्य आवेग म्हणजे
- vii. भान हरपल्यावर विरून जाणारी
- viii. रस्त्यावर खरी अडचण निर्माण करणारे घटक
- ix. गाड्यांनी सांधलेले विस्तीर्ण नगर

- उत्तर: i. स्थिती, गती
ii. प्रगती
iii. दिशाविहीन गती
iv. अगतिक
v. यथाप्रमाण गती
vi. आपली कामे यथासांग पार पाडावीत यासाठी जीवनाला आवश्यक असणाऱ्या वेगापेक्षा अधिक वेग
vii. अस्वस्थता
viii. दोनचाकी वाहने, चारचाकी वाहने
ix. मुंबई

३. काय ते लिहा.

लेखकाने आजच्या वाहनांसाठी वापरलेले विशेषण

उत्तर: अवखळ

४. योग्य पर्याय निवडा व लिहा.

गतीला जेव्हा दिशा असते तेव्हाच ती _____

- अ. अधोगती या संज्ञेला पात्र ठरते.
ब. प्रगती या संज्ञेला पात्र ठरते.
क. प्रगती या संज्ञेला अपात्र ठरते.
ड. अगतिक होते.

उत्तर: प्रगती या संज्ञेला पात्र ठरते.

पाठ्यपुस्तकातील पृष्ठ क्र. ३ - ४

[वेग हे गतीचे
..... माणसांवर स्वार होतात.]

कृती २ - आकलन

१. खालील विधाने योग्य की अयोग्य ते लिहा.

- i. वेगामुळे माणसे बेभान होतात.
ii. भारतीयांनी अमेरिकन जीवनशैली पत्करणे अत्यावश्यक आहे.
iii. मुंबई शहर जलमार्गांनी सांधलेले आहे.

उत्तर: i. योग्य ii. अयोग्य iii. अयोग्य

२. कारण शोधा व लिहा.

i. अहोरात्र भरारणारी आणि थरारणारी वाहने पाहिली म्हणजे लेखकाला आश्चर्य वाटते, कारण

उत्तर: पूर्वी देशोदेशीचा इतिहास घडला, लोकांनी जगप्रवासही केला; मात्र आजच्या एवढी अवखळ वाहने कोठे कधीच दिसली नव्हती.

ii. जीवनात अक्षम्य आवेगाला स्थान नसावे, कारण...

उत्तर: तो आत्मघाताला कारणीभूत ठरतो.

*iii. अमेरिकेतील माणसांचे जीवन वेगवान असते, कारण ...

उत्तर: तेथे जवळच्या जवळ सहसा काही नसल्याने अंतरावरच्या गोष्टींशी जवळीक साधण्यासाठी दूरवर जावे लागते, यातून माणसामाणसांत निर्माण होणारा दुरावा जाचदायक व असह्य होऊ नये, म्हणून वेगाचा आश्रय घ्यावाच लागतो.

*३. खालील वाक्याचा अर्थ सोदाहरण स्पष्ट करा.

i. यथाप्रमाण गती ही गरज आहे; पण अप्रमाण, अवास्तव आणि अनावश्यक गती ही एक विकृती आहे.

उत्तर: सध्याचे युग हे प्रचंड वेगवान युग आहे. यात टिकून राहायचे असेल, तर या वेगाशी जुळवून घेत तेवढ्याच गतीने आपल्यालाही पळावे लागते. अन्यथा काळाच्या चक्रामधून आपण अलगद बाहेर फेकले जाऊ.

आपण सध्या पाहतो, की आपले आयुष्य हे दशदिशांना विखुरलेले आहे. त्यामुळे, बऱ्याचदा वेळ कमी आणि कामे जास्त अशी परिस्थिती निर्माण होते. शिवाय कामाच्या दोन ठिकाणांमधील अंतर हे जास्त असल्यास, वेळ आणि श्रम वाचवण्यासाठी वाहनांची गरज भासतेच. म्हणजेच, गती ही घ्यावीच लागते; परंतु असे जरी असले तरी प्रमाणापेक्षा आणि आवश्यकतेपेक्षा जास्त गती वाढवल्यास मात्र ते जीवावर बेतते. उदाहरणादाखल घ्यायचे झाले, तर झोपाळ्यावर बसल्यावर त्याला प्रमाणात गती दिल्याशिवाय झोके घेताच येणार नाहीत; परंतु आपण जर अतिशय वेगाने झोके घ्यायला लागलो किंवा झोपाळ्यावर बसण्याऐवजी त्यावर उभे राहून अत्यंत वेगाने झोके घेऊ लागलो, तर काहीतरी अनर्थ घडू शकतो. यावरून प्रमाणापेक्षा अधिक गती ही विकृतीच आहे हे लक्षात येते.

ii. आरंभी माणसे वाहनांवर स्वार होतात. मग वाहने माणसांवर स्वार होतात.

उत्तर: बचत करणे हा मानवाचा स्वभावधर्मच आहे. या धर्मानुसार वेळ व श्रम वाचवण्यासाठी माणसाने वाहनांचा वापर करणे स्वीकारले. माणसे गरजेसाठी वाहनांचा वापर करू लागली. अशाप्रकारे, सुरुवातीस माणसे वाहनांवर स्वार झाली; परंतु त्यानंतर मात्र चित्र बदलले. वाहनांमुळे कमी वेळेत कामे झाल्याने उरलेला वेळ कसा घालवावा या विचाराने मग उगाचच वेळ घालवण्यासाठी गाडीने चक्कर मारणे, सहजच इकडे-तिकडे फेरफटका मारणे, सहजच फिरायला जाणे या गोष्टी आपसूकच होऊ लागल्या. अशारीतीने, गरज नसतानाही कर्ज काढून वाहने खरेदी करणे, इतरांसोबत स्पर्धा करण्यासाठी, आपल्या ऐश्वर्याचे प्रदर्शन करण्यासाठी महागडी वाहने खरेदी करणे इत्यादी प्रकार होताना सर्रासपणे आपल्याला पाहायला मिळतात. गरज म्हणून वापरली जाणारी वाहने आज अत्यावश्यक बाब वाटू लागली आहे. या वाहनांचे जणू नव्या पिढीला व्यसनच लागले. आता जवळच्या ठिकाणी जाण्यासाठी वाहनाशिवाय जाणे अशक्य वाटू लागले आहे. ती प्रतिष्ठेची बाब बनली आहे. उदाहरणादाखल घ्यायचे झाले, तर एक वाहन पुरेसे असतानाही अनेक वाहने खरेदी करणे, गाड्यांच्या शर्यतींचे आयोजन व सहभाग, अत्यंत महागड्या किमतीच्या गाड्या खरेदी करणे या सर्व गोष्टींवरून आपण म्हणू शकतो, की आरंभी माणसे वाहनांवर स्वार होतात, मग वाहने माणसांवर स्वार होतात.

***४. वाहन वापरातील फरक स्पष्ट करा.**

उत्तर:

क्र.	अमेरिका	भारत
i.	घरोघर व दरडोई वाहन उपलब्ध असल्याने वाहतुकीसाठी याच साधनांचा वापर होतो.	येथे रुळांवरून चालणाऱ्या गाड्या असल्याने वाहतुकीसाठी याचाच वापर होतो.
ii.	जवळच्या जवळ सगळे सहसा नसल्याने वाहनांचा वापर करावाच लागतो.	आपल्याकडील अंतरे कमी असल्याने वाहनांचा वापर टाळू शकतो.
iii.	अंतरावरच्या गोष्टींशी जवळीक साधण्यासाठी भरधाव वेगाने जावे लागते.	अंतरे कमी असल्याने भरधाव वेगाने अंतर कापावे अशी स्थिती नसते. येथे थोडीशी त्वरा पुरेशी आहे.
iv.	वेगामुळे माणसे बेभान होतात. त्यामुळे, अस्वस्थता विसरून बेहोशीने वेगाचा आश्रय घेतला जातो.	रुळावरच्या गाड्यांमुळे माणसे भरकटत नाहीत. उलट त्यांचे धावणे थांबते.

कृती ३ – स्वमत/अभिव्यक्ती

***१. 'वाहनाची अतिगती ही विकृती आहे', स्पष्ट करा.**

उत्तर: कोणत्याही गोष्टीचा अतिरेक हा वाईटच असतो. तो नेहमीच विनाशास कारणीभूत ठरतो. त्यामुळे, वाहन चालवताना आवश्यक तेवढीच गती ठेवणे हितावह आहे. आपल्या हिताचा विचार न करता मानवाने अवलंबलेली वाहनाची अतिगती हे सामान्य मानसिकतेचे लक्षण मुळीच नाही. केवळ गंमत म्हणून वेगाने वाहने चालवणे, पुढचे वाहन मागे टाकून पुढे जाण्याच्या हव्यासापायी वाहनांचा वेग वाढवणे, वाहनांच्या शर्यतींचे आयोजन करणे, मित्रांसोबत साहसी कृत्ये करण्यासाठी वाहनांचा अतिरेकी वेग वाढवणे ही एक प्रकारची विकृतीच आहे. विकृती म्हणजे मानसिक पातळीवर झालेला बिघाड असून यात चांगल्या-वाईटाची, कसल्याही परिणामांची मानवाला पर्वाच राहत नाही. इतरांसोबत मानसिक स्पर्धा करत आपल्यालाही अतिवेगात वाहने चालवता येतात हे सिद्ध करण्यासाठी वाहने अतिवेगात चालवणे, चित्रपट किंवा मालिकांचा प्रभाव म्हणून साहसी कृत्ये करून पाहण्यासाठी अतिवेगाच्या आहारी जाणे ही सर्व केवळ विकृतीचीच लक्षणे आहेत. अतिवेगाच्या आहारी गेल्याने वाहनांवरील ताबा सुटतो आणि अपघाताची दाट शक्यता निर्माण होते, ज्यामध्ये आपल्या जीवनाचाच अंत होण्याची शक्यता असते. शिवाय इतरांचाही हकनाक बळी जाण्याची शक्यता असते.

हे सर्व जाणत असतानाही या परिणामांची कोणतीही पर्वा आपल्याला राहत नाही. अशाप्रकारे, आपले अतिगतीच्या आहारी जाणे हे नक्कीच सामान्य मानसिक अवस्थेचे लक्षण नसून ती विकृतीच आहे असे मला वाटते.

*२. रस्त्यावरील वाहतूककोंडीत सापडल्यावर तुमची भूमिका काय असेल ते लिहा.

उत्तर: भविष्यात जर रस्त्यावरील वाहतूककोंडीत मी सापडलो, तर सर्वप्रथम कोणत्या कारणामुळे वाहतूककोंडी झाली आहे हे जाणून घेण्याचा मी प्रयत्न करेन. म्हणजेच, सिग्नल यंत्रणेत बिघाड होणे, अपघात होणे, सिग्नल तोडून वाहने चुकीच्या मार्गाने घुसवणे यांपैकी नक्की कोणते कारण आहे हे मी शोधेन. जर सिग्नल यंत्रणेत बिघाड झालेला असेल, तर मी त्वरित वाहतूक नियंत्रण कक्षाला फोन करून त्याची माहिती देईन. अपघात झालेला असल्यास अपघातग्रस्तांना मदत करेन. त्यासाठी पोलिसांना तसेच रुग्णवाहिकेस फोन करेन. लवकरात लवकर रस्ता मोकळा व्हावा यासाठी प्रयत्न करेन. लोक सिग्नल तोडून जात असल्यास त्यांना समजावून सांगत परिस्थिती नियंत्रणात आणण्याचा प्रयत्न करेन. महत्त्वाचे म्हणजे मी विनाकारण हॉर्न वाजवणार नाही. आपली रांग मोडून मध्ये घुसणार नाही आणि इतरांनाही हे करण्यापासून रोखण्याचा प्रयत्न करेन. गाडीचे इंजिन बंद करून इंधन वाचवेन. गुगलच्या साहाय्याने कोंडी किती झाली आहे, याची अद्ययावत माहिती मी देत राहिन; जेणेकरून इतर प्रवासी पर्यायी मार्गाचा अवलंब करून कोंडीपासून वाचू शकतील. पर्यायी रस्ता जर उपलब्ध असेल, तर त्याचा वापर करेन.

परिच्छेद २

कृती १ - आकलन

१. कृती करा.

*i. लेखकाच्या मते जीवन अर्थपूर्ण तेव्हा होते, जेव्हा

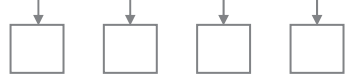
उत्तर: १. कामापुरते आणि कामासाठी वाहन वापरले जाते
२. वाहनांचा वेग आटोक्यात राहिल एवढाच ठेवला जातो

*ii. लेखकाने सांगितलेली वाहन खरेदी करण्याची कारणे

उत्तर: १. इतरांशी मानसिक स्पर्धा करण्यासाठी
२. आपल्या ऐश्वर्याचे प्रदर्शन घडवण्यासाठी

*iii.

वाहनाचा वेग अनिवार झाला तर

उत्तर: १. चित्ताची व्यग्रता वाढते.
२. डोळ्यांवर, मनावर, शरीरावर ताण पडतो.
३. शरीरभर अनावश्यक स्पंदने निर्माण होतात.
४. हादरे बसून मज्जातंतू आणि मणके कमकुवत होतात.
५. कमरेची आणि पाठीची दुखणी वाढतात.

[टीप: विद्यार्थ्यांनी कोणतीही चार उत्तरे लिहावीत.]

iv.

निसर्गविरोधी धोरण

उत्तर: १. मुक्त हालचालींचे संगीत विसरून स्वतःला वाहनाशी जखडून ठेवणे
२. वाहनाचा वेग अंगीकारून आपल्या शरीर व्यापारात अडथळे निर्माण करणे.

v.

अस्वाभाविक वेगामुळे हिरावून घेतल्या जाणाऱ्या गोष्टी

उत्तर: १. स्वत्व २. स्वस्थता

२. खालील चौकटी पूर्ण करा.

i. रात्रीच्या वेळी विलक्षण वेगाने धावणारी गाडी

ii. वाढता वेग म्हणजे

उत्तर: i. रातराणी ii. ताण

३. योग्य पर्याय निवडून उत्तरे लिहा.

*i. जीवन अर्थपूर्ण होईल, जर _____
अ. वाहन कामापुरतेच वापरले तर.
ब. वाहन आवश्यक कामासाठी वापरले तर.
क. वाहनाचा वेग आटोक्यात ठेवला तर.
ड. वरील तिन्ही गोष्टींचा अवलंब केला तर.

*ii. निसर्गविरोधी वर्तन नसणे, म्हणजे _____

अ. स्वतःला वाहनाशी सतत जखडून ठेवणे.
ब. वाहनाचा अतिवेग अंगीकारणे.
क. तातडीचा भाग म्हणून कधीतरी वाहन वापरणे.
ड. गरज नसताना वाहन वापरणे.

iii. वाहनांचा वेग कमी ठेवणे _____

- हे भ्याडपणाचे लक्षण आहे.
- हे आपले कर्तव्य आहे.
- हे आळशीपणाचे लक्षण आहे.
- वरीलपैकी सर्व.

- उत्तर: i. वरील तिन्ही गोष्टींचा अवलंब केला तर
ii. तातडीचा भाग म्हणून कधीतरी वाहन वापरणे.
iii. हे आपले कर्तव्य आहे.

पाठ्यपुस्तकातील पृष्ठ क्र. ४, ५

[कामापुरते आणि
..... होण्याची शक्यता वाढते.]

कृती २ – आकलन

१. खालील विधाने योग्य की अयोग्य ते लिहा.

- गाडी असणारे लोक चार-सहा मैलांवरचे निसर्गरम्य स्थान अथवा मंदिर पाहायला जाण्यास प्राधान्य देतात.
- आहेच गाडी तर मारुया चक्कर, अशी भावना असणारे रसिक संख्येने वाढत चालले आहेत.
- वाहनांचा वेग बेताचा असणे अगत्याचे आहे.
- पुढचे वाहन मागे टाकून पुढे जाण्याच्या हव्यासामुळे अनेक अपघात होतात.

- उत्तर: i. अयोग्य ii. योग्य
iii. योग्य iv. योग्य

*२. कारण शोधा व लिहा
लेखकाच्या मते गरजेच्या वेळी वाहनांचा वापर करायला हवा, कारण

उत्तर: आपले जीवन अधिक प्रमाणात आपल्या वाटचाला यावे, ते कृतार्थतेने जगता यावे, अनुभवता यावे, त्यासाठी उसंतही लाभावी असे लेखकाला वाटते.

*३. खालील वाक्याचा अर्थ सोदाहरण स्पष्ट करा.
उगाच भावविवश होऊन वेगवश होऊ नये.

उत्तर: वेगवश होणे हे बुद्धीला न पटणारे; परंतु भावनेला पटणारे असल्याने भावनेच्या अधीन जात आपण वेगाच्या अधीन होतो. फक्त स्पर्धा म्हणून किंवा वेगाची नशा अनुभवण्यासाठी म्हणून, मित्रमंडळीसोबत गंमत म्हणून वेगाने पळवण्याचा प्रयत्न करतो. असे केल्याने अपघात होण्याची दाट शक्यता आहे हे माहीत असूनही आपण तसे वागतो. हीच भावनेची आणि वेगाचीही अधीनता आहे. कधीकधी तर इतरांप्रमाणे मलाही वेगाने वाहन चालवता येते ह्या दिखाव्यासाठीही व्यक्ती वेगवश झाल्याचे आपण पाहतो, तर कधी चित्रपट मालिकांमधून दाखवण्यात येणाऱ्या

स्टंट्सचे अनुकरण करण्यासाठीही आपण वेगाच्या बाबतीतील विविध साहसी प्रयोग करण्याचा प्रयत्न करतो. जीवाला मुकण्याची शक्यता गृहीत धरून हे साहस करणारे वीरही आपणांस बघायला मिळतात. हे सर्व भावविवशतेमुळे घडते. ही भावविवशता, वेगविवशता जीवाला हानिकारकच ठरणारी असते. म्हणूनच, उगाचच भावविवश होऊन वेगवश होऊ नये असे मला वाटते.

कृती ३ – स्वमत/अभिव्यक्ती

*१. वाहन चालवत असताना कोणती काळजी घ्यावी, ते तुमच्या शब्दांत लिहा.

उत्तर: वाहन चालवणे ही एक कला आहे. ती योग्य प्रकारे आत्मसात करणे आवश्यक ठरते. वाहन चालवताना आपल्याकडे कायदेशीर परवाना असेल याची खात्री करावी. वाहतुकीचे सर्व नियम जाणून घेऊन त्या नियमांचे तंतोतंत व काटेकोर पालन करावे. वाहनाचा वेग नेहमीच प्रमाणात व नियंत्रणात ठेवावा. अतिवेगाच्या आहारी जाण्याचा हव्यास कधीही करू नये. स्पर्धा म्हणून, सहज गंमत म्हणून, दिखावा म्हणून, साहसी कृत्य म्हणून कोणत्याही कारणास्तव वाहनाचा वेग वाढवू नये. आपले वाहन अप्रमाण, अवास्तव आणि अनावश्यक गतीने कधीच चालवू नये. कारण नसताना हॉर्न वाजवू नये. आवश्यकता असेल तरच, प्रमाणातच हॉर्नचा वापर करावा. सिग्नलवर गाडी विनाकारण चालू ठेवून इंधन वाया घालवू नये. दुचाकीवरून प्रवास करताना त्यावर स्वार असलेल्यांनी हेल्मेटचा वापर नेहमी करावा. चारचाकी गाडीमध्ये प्रवास करताना संरक्षक पट्ट्याचा (सेफ्टी बेल्टचा) वापर करावा. वाहने चालवताना मोबाइल फोनवर बोलणे टाळावे. वाहने चालवताना गप्पा मारणे टाळावे. सिग्नल व्यवस्थेचे पालन करावे. धोकादायक वळणांवर गाडीचा वेग कमी करावा. अशावेळी ओव्हरटेक करणे टाळावे. घाटाच्या रस्त्यात वाहनांचा वेग कमी असावा. गतिरोधकांकडे, रस्त्यावरील विविध सूचनांकडे लक्ष देऊन त्या पाळाव्यात. झेब्रा क्रॉसिंगवर गाडी थांबवावी. अशा लहान लहान नियमांचे पालन केल्यास मोठ्या अपघातांतून वाचणे सहज शक्य होते.

*२. 'वाहनांच्या अतिवापराने शरीर व्यापारात अडथळे निर्माण होतात' तुमचे मत सोदाहरण स्पष्ट करा.

उत्तर: आपल्या धकाधकीच्या जीवनात कामे जास्त आणि वेळ कमी अशी वस्तुस्थिती निर्माण झाल्याने वेळ व श्रम वाचवण्यासाठी आपण वाहनांचा वापर करू लागलो आहोत; परंतु आता त्याचा अतिरेक झाल्याचे आपण पाहतो. ज्यामुळे चालणेच होत नाही. शरीरासाठी आवश्यक

असणाऱ्या हालचालीच आपल्याकडून होत नाहीत. कोणतेही संगीत ज्याप्रमाणे आपल्या मनाला आनंदी ठेवते त्याचप्रमाणे बसणे, उठणे, चढणे, उतरणे, चालणे, वळणे, वर-खाली पाहणे या नैसर्गिक व मुक्त हालचालींमुळे आपल्या शरीराचे आरोग्य उत्तम राहते, शारीरिकदृष्ट्या आपण सुदृढ राहतो; परंतु वाहनांच्या अतिहव्यासी वापरामुळे आरोग्याचे तंत्र बिघडून अनेक तक्रारी निर्माण झाल्याचे आपण पाहतो. वाहनांच्या अतिवापराने स्थूलपणा, मणक्याचे, पाठीचे, मानेचे आजार तर होतातच शिवाय वेगवशा होऊन माणसाचे मानसिक स्थैर्यही बिघडते. उदाहरण द्यायचे झाले, तर पूर्वी कित्येक मैलांचा प्रवास पायी करणारा माणूस शरीराने ठणठणीत असे; मात्र आज छोट्या छोट्या कामांसाठी वाहनांचा वापर करत चालणे विसरलेला माणूस, विकत घेतलेल्या स्थूलपणामुळे हृदयरोग, उच्च रक्तदाब अशा आजारांना बळी पडून स्वतःला मृत्यूच्या जबड्यात ढकलताना दिसतो. म्हणूनच, वाहनांच्या अतिवापरामुळे शरीर व्यापारात अडथळे निर्माण करण्यापेक्षा वाहनांचा प्रमाणात व योग्य वापर करून शरीराच्या मुक्त हालचालींचे संगीत अनुभवणेच आनंददायी आहे असे मला वाटते.

*३. 'वाढता वेग म्हणजे ताण,' याविषयी तुमचे मत सविस्तर लिहा.

उत्तर: सध्याच्या धावपळीच्या व स्पर्धेच्या युगात हातात असणारी कामे वेळेत पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने आपल्याला वेगाला स्वीकारावेच लागते. ही कसरत साधता आली नाही, तर आपल्याला ताणाला सामोरे जावे लागते. अगदी हीच स्थिती वाहनांच्या बाबतीत असल्याचे आपणांस दिसते. वाहनांचा जसाजसा वेग वाढत जातो. तसा आपला वाहनांवरील ताबा सुटतो. त्यानंतर आपोआपच आपल्यावर मानसिक ताण येण्यास सुरुवात होते. कारण वेगावरील ताबा सुटला, की अपघाताची शक्यता निर्माण होते; परंतु या वेगाचा हव्यास सुटलेल्या मानवाच्या मनाची व्यग्रता वाढू लागते. या वेगाच्या हव्यासापोटी मानव आपल्या मनावरील नियंत्रण गमावून बसतो. अधिक वेगाच्या अधीन होत त्याच्या वृद्धीकरता तो अधिकाधिक ताण घेतो. त्यातून मानसिक विकृती निर्माण होते. शिवाय डोळ्यांवर, मनावर आणि शरीरावरही ताण पडतो. संपूर्ण शरीरभर ताण वाढवणारी विचित्र व अनावश्यक संदने निर्माण होतात. वेग वाढल्याने शरीराला हादरे बसतात ज्यामुळे मज्जातंतू आणि मणके कमकुवत होतात. कमरेची, पाठीची, मानेची दुखणी जडतात. अशाप्रकारे, विविध शारीरिक व मानसिक ताण निर्माण होतात, म्हणूनच 'वाढता वेग म्हणजे ताण' हे सत्य मला पूर्णपणे पटते.

*४. 'वाहन हे वेळ वाचवण्यासाठी असते, ते वेळ घालवण्यासाठी नसते' हे विधान तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.

उत्तर: आपली कामे वेळेत यथासांग पार पाडली जावीत यासाठी आवश्यक असणारा वेग आपल्या जीवनाला देता यावा, म्हणून आपण वाहनांचा वापर करतो; परंतु वाहनांचा हा वापर प्रमाणात, आवश्यक तेथे व आवश्यक तेवढाच होणे अपेक्षित आहे. वेळ वाचवण्यासाठी वाहनाचा उपयोग करता करता काही लोक या वाहनांच्याच अधीन होतात. वाहनामुळे वाचलेला वेळ घालवण्यासाठी, उगीचच फेरफटका मारण्यासाठी 'आहेच वाहन तर मारूया सहज एखादी चक्कर' या आविर्भावात वाहने वापरताना दिसतात. आपल्या आयुष्यातील बराच मोलाचा वेळ या वाहनांवर आरूढ होऊन वाया घालवणारे अनेकजण आपण पाहतो. ज्यामुळे रहदारीच्या रस्त्यांवर वाहनकोंडी, अपघात यांसारख्या समस्यांना आपल्याला सामोरे जावे लागते. वेळ वाचवण्यासाठी आपण वैयक्तिक वाहनांचा वापर करण्यापेक्षा सार्वजनिक वाहनांचाही वापर करू शकतो. त्यामुळे, वेळ तर वाचेलच शिवाय इंधनही वाचेल. प्रदूषण व वाहतूककोंडीदेखील कमी होईल. परिणामी, वाहतूककोंडीत वाया जाणारा वेळ व मानसिक ताण यापासून मुक्ती मिळेल. म्हणूनच, वाहन हे वेळ घालवण्यासाठी नसून वेळ वाचवण्यासाठी आहे हे शाश्वत सत्य आपण जाणून घेतल्यास संपूर्ण समाजाचेच भले होईल असे मला वाटते.

व्याकरण

१. खालील सामासिक शब्दांचा विग्रह करून समास ओळखा.

i. अहोरात्र	*ii. यथाप्रमाण
*iii. दरडोई	iv. निर्विघ्न
*v. जीवनशैली	*vi. ताणतणाव

उत्तर:

क्र.	सामासिक शब्द	विग्रह	समास
i.	अहोरात्र	(अह) दिवस आणि रात्र	इतरेतर द्वंद्व समास
ii.	यथाप्रमाण	प्रमाणानुसार	अव्ययीभाव समास
iii.	दरडोई	प्रत्येक डोईनुसार (प्रत्येक व्यक्तीनुसार)	अव्ययीभाव समास

iv.	निर्विघ्न	विघ्न नाही ज्यात ते	बहुव्रीही समास
v.	जीवनशैली	जीवनाची शैली	षष्ठी तत्पुरुष समास
vi.	ताणतणाव	ताण, तणाव वगैरे	समाहार द्वंद्व समास

२. खालील वाक्ये वाक्याच्या आशयानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.

- वेग हे गतीचे रूप आहे.
- जीवनाची ही टोके सांधणार कशी?
- किती बेहोषी असते वेगात!

- उत्तर: i. विधानार्थी-होकारार्थी वाक्य
ii. प्रश्नार्थी वाक्य
iii. उद्गारार्थी वाक्य

३. खालील वाक्यांचे कंसातील सूचनेनुसार वाक्यरूपांतर करा.

- आजच्या जीवनात विलक्षण वेगवानता आढळते.
(उद्गारार्थी करा.)
- यथाप्रमाण गती ही गरज आहे.
(प्रश्नार्थी करा.)
- आपल्याकडे कामाच्या ठिकाणाची अंतरे कमी आहेत.
(नकारार्थी करा.)
- उसंत लाभावी म्हणून वाहनाचा वापर करायला हवा.
(प्रश्नार्थी करा.)
- निसर्गरम्य स्थान किंवा मंदिर पाहण्यासाठी ही माणसे का जात नाहीत?
(विधानार्थी करा.)

- उत्तर: i. किती वेगवानता आढळते आजच्या जीवनात!
ii. यथाप्रमाण गती ही गरजेची नाही का?
iii. आपल्याकडे कामाच्या ठिकाणाची अंतरे जास्त नाहीत.
iv. उसंत लाभावी म्हणून वाहनाचा वापर करायला नको का?
v. निसर्गरम्य स्थान किंवा मंदिर पाहण्यासाठी त्या माणसांनी जायला हवे.

४. खालील वाक्यांतील प्रयोग ओळखा व लिहा.

- माणसे घरांत राहतात.
 - मुलांनी रस्ता ओलांडला.
- उत्तर: i. कर्तरी प्रयोग ii. कर्मणी प्रयोग

५. खालील ओळींतील अलंकार ओळखून त्याचे नाव लिहा.

- तिच्या किकाळीने वाडाही हादरला, वाड्याचे भरभक्कम वासे चळाचळा कापू लागले.
- हे पितळ नव्हे, हे तर शंभर नंबरी अस्सल सोने आहे.

- उत्तर: i. अतिशयोक्ती अलंकार
ii. अपन्हृती अलंकार

६. समानार्थी शब्द लिहा.

i. प्रगती	ii. अधोगती	*iii. उसंत
iv. ऐश्वर्य	v. मंदिर	*vi. निकड
vii. कौतुक	viii. ताबा	ix. हव्यास
*x. व्यग्र	xi. हानी	*xii. उचित

- उत्तर: i. उन्नती ii. अवनती
iii. सवड iv. वैभव
v. देवालय, देऊळ, राऊळ vi. गरज
vii. प्रशंसा, स्तुती viii. नियंत्रण
ix. हाव, लोभ x. व्यस्त
xi. नुकसान xii. योग्य

७. विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

i. प्रगती	×	ii. पात्र	×
iii. अल्पकाळ	×	iv. स्थिर	×
v. अनावश्यक	×	vi. अक्षम्य	×
vii. विकसित	×	viii. रुंद	×
- उत्तर: i. अधोगती ii. अपात्र
iii. दीर्घकाळ iv. अस्थिर
v. आवश्यक vi. क्षम्य
vii. अविकसित viii. अरुंद

८. खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ लिहून वाक्यात उपयोग करा.

i. आहारी जाणे	ii. भावविवश होणे
iii. पात्र ठरणे	iv. येरझारा घालणे
v. चक्कर मारणे	vi. अगतिक होणे
vii. भान हरपणे	

उत्तर:

i. आहारी जाणे – पूर्णपणे प्रभावाखाली येणे

वाक्य: राघव व्यसनांच्या आहारी गेला होता.

ii. भावविवश होणे – भावनांच्या अधीन होणे, भावनांच्या आहारी जाणे.

वाक्य: गंगाधरने भावविवश होऊन नोकरी सोडण्याचा निर्णय घेतला.

iii. पात्र ठरणे – लायक ठरणे

वाक्य: प्रचंड मेहनतीअंती रमा आय.एफ.एस. परीक्षेकरता पात्र ठरली.

iv. येरझारा घालणे – सतत ये-जा करणे, हेलपाटा घालणे

वाक्य: कविताचे बाबा तिच्या शास्त्रक्रियेदरम्यान दवाखान्यात सतत येरझारा घालत होते.

v. चक्कर मारणे – फेरी मारणे

वाक्य: शेजारचा मोत्या रोज संपूर्ण वाड्याभोवती चक्कर मारायचा.

vi. अगतिक होणे – असहाय होणे

वाक्य: गरिबीमुळे व महामारीच्या संकटामुळे कित्येक कामगार परिस्थितीपुढे अगतिक झाले होते.

vii. भान हरपणे – जाणीव हरवणे, बेभान होणे

वाक्य: मयुरी भान हरपून नाचली.

९. खालील वाक्यांत योग्य विरामचिन्हांचा उपयोग करा.

- यथाप्रमाण गती ही गरज आहे पण अप्रमाण अवास्तव आणि अनावश्यक गती ही एक विकृती आहे
- देहू आळंदी सिंहगड बनेश्वर विठ्ठलवाडीचे रस्ते का दिसत नाहीत
- वाई सातारा फलटण कराड अशा गावी वाहनांची एवढी निकड आहे का
- सुखाने येणे जाणे सोडून वेगाने येरझारा कशासाठी घालावयाच्या

- उत्तर: i. यथाप्रमाण गती ही गरज आहे; पण अप्रमाण, अवास्तव आणि अनावश्यक गती ही एक विकृती आहे.
- ii. देहू, आळंदी, सिंहगड, बनेश्वर, विठ्ठलवाडीचे रस्ते का दिसत नाहीत?
- iii. वाई, सातारा, फलटण, कराड अशा गावी वाहनांची एवढी निकड आहे का?
- iv. सुखाने येणे-जाणे सोडून वेगाने येरझारा कशासाठी घालावयाच्या?

१०. खालील शब्दांसाठी पारिभाषिक शब्द लिहा.

i. Abbreviation	ii. Banquet
iii. Calligraphy	iv. Dispute
v. Ecologist	vi. Felicitation

- उत्तर: i. संक्षेप, संक्षिप्त रूप ii. मेजवानी
- iii. अक्षररेखनकला iv. वाद, तंटा
- v. पर्यावरणतज्ज्ञ vi. गौरव, सत्कार

११. अचूक शब्द ओळखा.

- आगतिक / अगतीक / आगतीक / अगतिक
- वीकृती / विकृती / वीकृति / विकरूती
- निविघ्न / निर्विघ्न / निविघ्न / नीर्विघ्न
- औचित्य / औचित्य / अवचित्य / औचित्य

- उत्तर: i. अगतिक ii. विकृती
- iii. निर्विघ्न iv. औचित्य

उपक्रम

- *१. 'वाहतूक नियंत्रण, पोलीस कर्मचारी' यांची अभिरूप मुलाखत तुमच्या वर्गमित्राच्या / मैत्रिणीच्या मदतीने वर्गात सादर करा.

तोंडी परीक्षा

- *१. 'वाहतूक सुरक्षेची गरज' या विषयावर पाच मिनिटांचे भाषण द्या.

[टीप: उपक्रमाच्या व तोंडी परीक्षेच्या उत्तराकरता दिलेला Q. R. Code Quill - The Padhai App द्वारे स्कॅन करावा.]

वांगमते जंमते

खालील व्याकरणिक कोडी सोडवा.

- मी म्हणजे हातचा मोका, शब्दांना जोडणारा मी हुकमी एक्का.
- दिलेला शब्द पाळतो मी, वस्तू एक की अनेक हे अचूकपणे सांगतो.
- मी दाखवतो सर्वास अचूक वेळा, काल होता, आज आहे अन् उद्याही असेल प्रत्येकजण माझाच चेला.
- मी आहे दागिना सौंदर्य खुलवणारा, स्त्रियांना नव्हे तर भाषेला भुलवणारा.
- शब्द आहे मी विज्ञानातला, पण भाषेत मला आहे मोठे स्थान कर्ता, कर्म, क्रियापदातील संबंध जाणणारा म्हणून भाषेत मला आहे मान.
- वाचकाला देतो मी आराम, भाषेत चिन्हरूपात मी विराजमान.

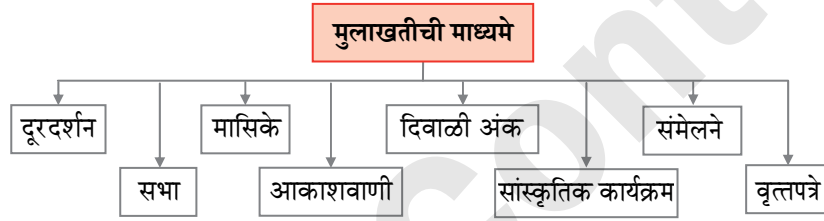
उत्तर: i. हातचा मोका ii. हुकमी एक्का iii. वेळ iv. दागिना v. सौंदर्य खुलवणारा vi. स्त्रियांना नव्हे तर भाषेला भुलवणारा vii. शब्द आहे मी विज्ञानातला, पण भाषेत मला आहे मोठे स्थान कर्ता, कर्म, क्रियापदातील संबंध जाणणारा viii. म्हणून भाषेत मला आहे मान.

Page no. **12** to **153** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes & Target E - Notes**

प्रस्तावना

आगळेवेगळे जीवन जगणाऱ्या व असामान्य कार्य करणाऱ्या व्यक्तींच्या जीवनाचा आणि त्यांच्या कार्यकर्तृत्वाचा वेध घेण्याचा उत्तम मार्ग म्हणजे 'मुलाखत' होय. वेगवेगळ्या माध्यमांतून अनेक असामान्य व्यक्तींचा परिचय सामान्यजनांस करून देण्याचे महत्त्वाचे कार्य मुलाखतीद्वारे पार पाडले जाते. मुलाखत ही पूर्वनियोजित, हेतुपूर्वक घडवून आणलेली प्रक्रिया असून ती उत्तम पद्धतीने घेणे हे मुलाखतकाराचे कौशल्य असते. सद्यस्थितीत मुलाखतीचे वाढते व्यावसायिक महत्त्व लक्षात घेता मुलाखतीचा सविस्तर अभ्यास करणे गरजेचे बनले आहे. 'मुलाखत' या शब्दाची व्युत्पत्ती 'मुलाकात' या अरबी शब्दामधून झालेली आहे. विशिष्ट हेतू डोळ्यासमोर ठेवून घडवून आणलेली भेट म्हणजे 'मुलाखत' असा अर्थ या दोन शब्दांमधील संबंध स्पष्ट करतो. ही मुलाखत विविध माध्यमांद्वारे घेतली जाऊ शकते.

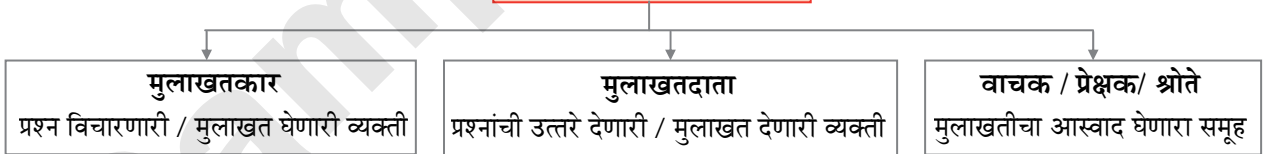
मुलाखतीचे स्वरूप

मुलाखत:

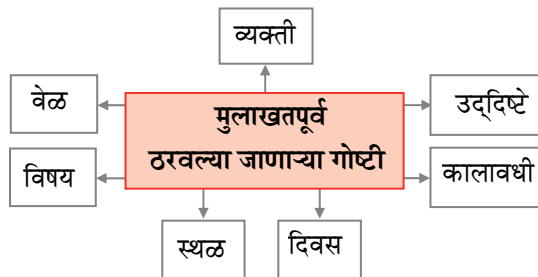
दोन किंवा अधिक व्यक्तींमध्ये नियोजनपूर्वक झालेला सहेतूक, वैचारिक, भावनिक संवाद म्हणजे मुलाखत होय.

मुलाखतीमध्ये सहभागी घटकांचा विचार करता ती त्रिकेंद्री प्रक्रिया असल्याचे लक्षात येते. मुलाखत देणारा, मुलाखत घेणारा आणि ती मुलाखत ऐकणारा / पाहणारा / वाचणारा या प्रमुख तीन घटकांच्या सहभागातूनच ही प्रक्रिया पूर्ण होते.

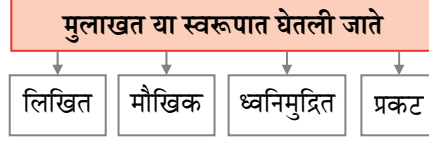
मुलाखतीची त्रिकेंद्री प्रक्रिया

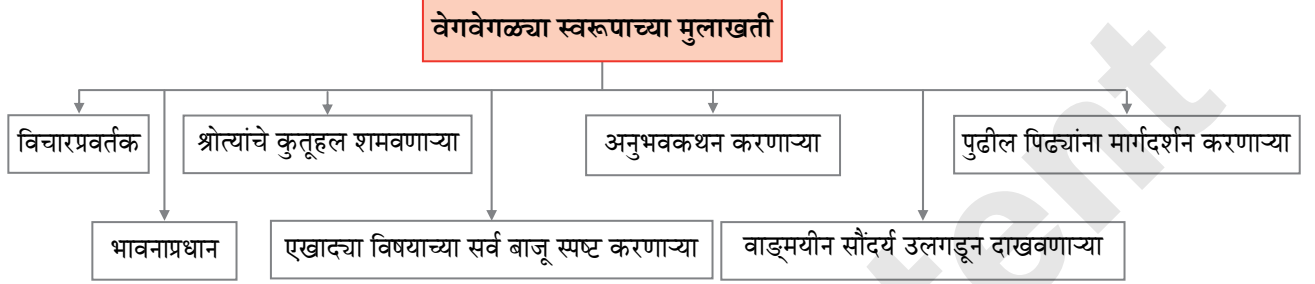
जेव्हा क्रमबद्ध प्रश्नोत्तरांच्या माध्यमातून एक व्यक्ती दुसऱ्या व्यक्तीचे किंवा अनेक व्यक्तींचे जीवन आणि कर्तृत्व श्रोत्यांसमोर उलगडून दाखवते, तेव्हा त्यांच्यात झालेला संवाद म्हणजे मुलाखत होय. मुलाखत ही एक मुलाखतकार व एक मुलाखतदाता किंवा एक मुलाखतकार आणि अनेक मुलाखतदाते यांच्यात होऊ शकते. फोनवरूनही मुलाखत घेता येते. मुलाखतीसाठी म्हणजेच या सहेतूक वैचारिक संवादासाठी काही गोष्टी आधीच निश्चित कराव्या लागतात. त्या पुढीलप्रमाणे,

मुलाखती वेगवेगळ्या स्वरूपांत घेतल्या जातात. प्रसंगाला, व्यक्तीच्या उपस्थितीला अनुसरून त्याचे स्वरूप निश्चित केले जाते.

विविध स्वरूपाच्या मुलाखती: प्रत्येक मुलाखतीमागे विशिष्ट उद्देश असतो. प्रत्येक मुलाखत वाचकास, श्रोत्यास काहीतरी देऊन जाते. पुढे वेगवेगळ्या स्वरूपांच्या काही मुलाखती देण्यात आल्या आहेत. त्यावरून आपणांस मुलाखतीची उद्दिष्टे स्पष्ट होण्यास मदत होईल.

मुलाखत कोणाची घ्यावी ?

ज्यांच्याजवळ सांगण्यासारखे काही आहे व ज्यांच्याकडून ऐकण्यासारखे काही आहे अशा व्यक्तींची मुलाखत घेतली जाते. सामान्यतः कर्तृत्ववान, स्वतःच्या कार्यक्षेत्रात विशेष ठसा उमटवलेली व्यक्ती मुलाखतीसाठी निवडली जाते. जगावेगळी आम्हाणे पेलत, असामान्य कर्तृत्व गाजवणाऱ्या व्यक्ती, समाजात ज्यांच्याबद्दल विशेष आदर व कुतूहल आहे अशा व्यक्तींची निवड मुलाखतीसाठी केली जाते. सामान्य माणसांकडे काहीतरी आगळेवेगळे सांगण्यासारखे असेल, तर त्यांचीही मुलाखत घेतली जाऊ शकते.

उदाहरणार्थ: लोकप्रतिनिधी, कलावंत, खेळाडू, वैज्ञानिक, डॉक्टर, अध्यापक, व्यावसायिक, उद्योजक, वकील, विशेषज्ञ, तंत्रज्ञ, लेखक, कवी, गिर्यारोहक, संपादक, ज्येष्ठ नागरिक, सैनिक, निवृत्त सरकारी अधिकारी, वैमानिक, पुरस्कार विजेते, विचारवंत, शेतमजूर, कामगार, सफाई कर्मचारी, फेरीवाले, भाजी विक्रेते इत्यादी.

मुलाखतीचा हेतू

- मुलाखत देणाऱ्याच्या व्यक्तिमत्त्वाचे विविध पैलू समजून घेणे.
- मुलाखत देणाऱ्याचे कार्यकर्तृत्व जाणून घेणे.
- मुलाखतदात्याच्या जीवनसंघर्षावर प्रकाश टाकून लोकांना प्रेरित करणे.
- कर्तृत्ववान व्यक्तीच्या आत दडलेला माणूस समजून घेणे.
- विचारवंतांची विविध विषयांवरील मते समजून घेणे.
- एखाद्या तज्ज्ञ व्यक्तीकडून एखादी घटना सखोलपणे समजून घेणे.
- मुलाखत देणारी व्यक्ती ज्या परिसरात लहानाची मोठी झाली त्या भौगोलिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय परिस्थितीची सर्वसामान्यांना ओळख करून देणे.
- समाजप्रबोधन करणे.
- कलागुणांचा रसास्वाद घेणे.
- मुलाखतदात्याची जडणघडण समजून घेणे.
- सामान्य व्यक्तींच्या मनातील शंकांचे समाधान करणे.

मुलाखतीची पूर्वतयारी

मुलाखतीच्या विषयाचा सखोल गृहपाठ करणे हा मुलाखतीच्या यशाचा पाया आहे. मुलाखत ही कोणत्याही ठरवलेल्या साच्यात बसणारी नसते. त्यातील प्रश्नोत्तरांच्या ओघानुसार मुलाखतकाराला ऐनवेळी मुलाखतीच्या ठरलेल्या स्वरूपात बदल करावे लागतात. मुलाखत देणाऱ्या व्यक्तीची शक्य तेवढी सर्व माहिती अभ्यासल्यास हे बदल झटकन करणे शक्य होते. त्यामुळे, मुलाखतीत तुटकपणा येत नाही. मुलाखत घेताना खालीलप्रमाणे तयारी करावी.

- ज्यांची मुलाखत घ्यायची आहे त्यांच्याबद्दलची आवश्यक ती सर्व महिती मुलाखत घेणाऱ्याकडे आधीपासूनच उपलब्ध असायला हवी. जसे की- त्यांचे पूर्ण नाव, असल्यास टोपणनाव, वय, जन्म दिनांक, जन्मस्थळ, पत्ता, शैक्षणिक माहिती, कौटुंबिक माहिती, कर्तृत्व, सध्याचा हुद्दा, मिळालेले पुरस्कार, मानसन्मान, लेखनकार्य, वैचारिक पार्श्वभूमी इत्यादी.
- मुलाखतीच्या विषयासंबंधीचे सखोल वाचन करावे.
- मुलाखतीचे उद्दिष्ट काय आहे हे जाणून घ्यावे.
- मुलाखतीचा विषय आणि उद्दिष्ट लक्षात ठेवून प्रश्नावली तयार करून, वेळेचा विचार करून, प्रश्नसंख्या निश्चित करावी.
- प्रश्नांचा योग्य क्रम लाऊन मुलाखतीची दिशा ठरवावी.
- मुलाखतीचे स्वरूप कसे असणार आहे, ती प्रकट असणार आहे, की लिखित स्वरूपाची याची माहिती करून घ्यावी.
- मुलाखतीचा श्रोतृवृंद/वाचक नेमका कोण असणार आहे? जसे की- फक्त विद्यार्थी, विद्यार्थी व पालक, विद्यार्थी, पालक व शिक्षक, फक्त महिला, फक्त ज्येष्ठ नागरिक, वगैरे; याची मुलाखतकाराने माहिती करून घ्यावी; जेणेकरून प्रश्नाचे स्वरूप ठरवताना त्याला त्याची मदत होईल.
- मुलाखत प्रत्यक्ष श्रोत्यांसमोर आहे, रेडिओसाठी आहे, की टिव्हीसाठी हेही मुलाखतकारास माहिती असणे गरजेचे आहे.
- मुलाखत प्रत्यक्ष श्रोत्यांसमोर असल्यास, मुलाखतीसाठीची बैठक व्यवस्था, ध्वनिक्षेपण व्यवस्था, वातावरण निर्मिती, गरजेनुसार संदर्भ ग्रंथ, चित्रे, वादचे, वस्तू या कार्यक्रमास्थळी उपलब्ध आहेत ना या गोष्टींची अगोदरच खात्री करावी.
- आवश्यकता वाटल्यास मुलाखत देणाऱ्या व्यक्तीची मुलाखतकाराने मुलाखतीपूर्वी भेट घ्यावी व मुलाखतीसंदर्भात चर्चा करावी. त्यामुळे, प्रत्यक्ष मुलाखत घेणे सोपे होईल.
- मुलाखतीच्या विषयाशी संबंधित अन्य मुलाखती उपलब्ध असल्यास त्या वाचून किंवा पाहून सखोल माहिती मिळवावी.
- आकाशवाणी, दूरदर्शन अथवा प्रत्यक्ष मुलाखती ऐकल्यास मुलाखतीची अधिक व नेमकी पूर्वतयारी करण्यास मदत होईल.

मुलाखत कशी घ्यावी ?

मुलाखत घेताना मुख्यतः तीन टप्प्यांचा विचार केला जातो.

- मुलाखतीची सुरुवात
- मुलाखतीचा मध्य
- मुलाखतीचा समारोप

i. मुलाखतीची सुरुवात:

- 'वेल बिगन इज हाफ डन' या उक्तीनुसार मुलाखतीची सुरुवात मुलाखतीचे निम्मे यश निश्चित करते, त्यामुळेच मुलाखतीचा प्रारंभ अत्यंत आकर्षक, चटपटीत, थेट श्रोत्यांच्या/वाचकांच्या काळजाला जाऊन भिडणारा असावा.
- मुलाखतकाराच्या पहिल्या चार-सहा वाक्यांतच श्रोते/ वाचक त्या मुलाखतीच्या श्रवणात/वाचनात मनाने पूर्णपणे गुंतले गेले पाहिजेत.
- ही प्रक्रिया अगदी नैसर्गिक, सहज आणि ओघाओघाने आपसूकच घडावी. त्याला कृत्रिमतेचा जराही स्पर्श होता कामा नये. यासाठी मुलाखतकाराला मुलाखतदात्याचा स्वभाव, शैली नेमकी माहीत असायला हवी.
- एखादा नवाकोरा चुटका, ताजा किस्सा सांगून एक टोकदार प्रश्न मुलाखतदात्यासमोर मांडावा.
- हलक्याफुलक्या सुरुवातीने सर्वांच्या मनावरचा ताण सैल होऊन वातावरण मोकळे व हलके होते.
- ही नांदी जितकी श्रवणीय असेल तितकी पुढची मैफल रंगतदार होत जाईल. परिणामी, मुलाखतकाराचा आत्मविश्वास दुणावून, मुलाखतदाता अधिकाधिक खुलून ही मुलाखत श्रोते/वाचकांस खिळवून ठेवेल.

ii. मुलाखतीचा मध्य:

- विचारायच्या प्रश्नांची यादी क्रमानुसार समोर असेलच; पण त्याच क्रमाने विचारत गेल्यास मुलाखत रुक्ष, पठडीछाप होऊ शकते. यासाठी मिळालेल्या उत्तराचा धागा पकडून पुढे जाता येईल असे प्रश्न तयार करता यायला हवेत. प्रश्नांची यादी मुलाखतकारासाठी असते. प्रेक्षकांसाठी नाही. हे लक्षात घ्यावे. आयत्या वेळेची ही कसरत सरावाने सहज साध्य होते.
- अशा प्रश्नोत्तरांची रंगीबेरंगी फुले एकामागे एक मुलाखतीच्या धाग्यात गुंफत गेले, की प्रश्नांतून उत्तरे, उत्तरांतून प्रश्न, उत्तरांचे प्रश्न असे बघता बघता मुलाखतदात्याच्या व्यक्तिमत्त्वाचे पैलू आपसूकच उलगडत जातात.
- या पायरीवर मूळ विषयाचा संदर्भ सुटून मुलाखतीचा हेतू भरकटू नये याची काळजी घ्यावी.
- मुलाखत रंजक असायलाच हवी, मात्र रंजकतेच्या आहारी जाऊन मुलाखतीचे उद्दिष्ट भरकटू देऊ नये.
- मुलाखतीच्या मध्यावर मुलाखतदात्याचे व्यक्तिमत्त्व, कार्यकर्तृत्व उलगडत जावे. विषयाचे, व्यक्तिमत्त्वाचे, विचारधारेचे सर्व कंगोरे समोर यावेत.

- मुलाखत घेणाऱ्याने, मुलाखत देणाऱ्याला या टप्प्यावर जास्तीत जास्त वेळ द्यावा. त्यांना व्यक्त होऊ द्यावे. उत्तरदात्याचा उत्साह वाढत जावा अशी प्रश्नांची गुंफण करावी.
- मुलाखतीतील सर्वात जास्त महत्त्वाचे, विषयाशी थेट संबंधित प्रश्न विचारावेत. मुलाखत तिच्या सर्वोच्च बिंदूकडे अग्रेसर होत जावी.

iii. मुलाखतीचा समारोप:

- मुलाखतीचा समारोप हा मुलाखतीतील अंतिम टप्पा असला तरीही या टप्प्यावर मुलाखतकाराला आपले संपूर्ण भाषिक कौशल्य पणाला लावावे लागते.
- मुलाखतीचा समारोप असा असावा, की श्रोत्यांना मुलाखत इतक्यातच संपली? असे वाटावे. या टप्प्यावर मुलाखतकाराने प्रश्नांऐवजी परिणामकारक व प्रभावी निवेदन करणे महत्त्वाचे असते. त्याकरता त्याने थोडासा जास्त वेळ घेतला तरी चालणारे असते.
- मुलाखत योग्य ठिकाणी, योग्य वेळी संपवावी. योग्य वेळ म्हणजे अशी वेळ, की ज्यावेळी मुलाखत संपेल याचा श्रोत्यांना जराही अंदाज आलेला नसावा आणि ती अनपेक्षितपणे संपावी; मात्र ती अपूर्ण आहे असे श्रोत्यांना वाटणार नाही याची काळजी घ्यावी.
- भरभरून मिळाल्याचे समाधान श्रोत्यांना एका बाजूला लाभावे, तर दुसरीकडे 'अजून थोडा वेळ हे असेच मिळत राहिले असते तरीही चालले असते' असेही त्यांना वाटावे. पुन्हा अशा मुलाखतीची त्यांनी वाट पाहावी.
- बाहेर जाताना मुलाखतीतील काही अविस्मरणीय संवाद मनात आठवत श्रोते बाहेर पडायला हवेत.

नोकरीसाठी, प्रवेशासाठीची मुलाखत

- नोकरीसाठी घेतल्या जाणाऱ्या मुलाखतीच्या पद्धतीत सध्याच्या काळात मोठ्या प्रमाणात बदल झाले आहेत. या मुलाखतींना अनेक आयाम प्राप्त झाले आहेत.
 - यात उमेदवारांची बौद्धिक क्षमता, त्यांच्या ज्ञानाची पातळी, त्यांचा कल हे पूर्वीप्रमाणे जोखले जातेच; मात्र उमेदवारांच्या व्यक्तिमत्त्वाचे मूल्यमापन करण्यावर अधिक भर दिला जातो.
 - उमेदवारांच्या वर्तनाशी संबंधित प्रश्न विचारले जातात.
 - उमेदवारांचा केवळ नोकरीबाबतच नव्हे, तर एकूणच जीवनविषयक दृष्टिकोन तपासला जातो.
 - त्याची बौद्धिक, तांत्रिक हुशारी, निर्णयक्षमता, भाषेवरील प्रभुत्व, त्याच्या वर्तनाच्या पद्धती, पोशाख यांपेक्षा तो सध्याच्या स्पर्धेत टिकू शकेल का? अपेक्षित उद्दिष्टे कितपत गाठू शकेल? गटकार्य आणि गटनेतृत्व करण्याचे कौशल्य त्याच्यात कितपत आहे? हे पाहिले जाते.
 - इतर बाबी
 - ★ अडचणींना उमेदवार कसे आणि किती तोंड देऊ शकतो?
 - ★ अडचणी टाळण्यासाठी तो काय करू शकतो?
 - ★ तो आपली चूक मान्य करू शकतो का?
 - ★ आपल्या यशाचे श्रेय गटातील इतरांना देण्याची त्याची कितपत तयारी आहे?
 - ★ इतरांचा विचार, भावना किंवा सूचना स्वीकारण्याची त्याची कितपत तयारी आहे?
- थोडक्यात, उमेदवार बाह्य गोष्टींपेक्षा आतून कसा आणि कितपत विकसित झाला आहे हे जाणून घेणे आजकालच्या मुलाखतीचे वैशिष्ट्य झाले आहे.

मुलाखत घेताना करायच्या गोष्टी

- मुलाखतकाराने आपल्या मर्यादांची जाणीव ठेवून प्रश्न विचारावेत.
- मुलाखतदाराचे प्रश्नाचे उत्तर देण्याचे वा न देण्याचे स्वातंत्र्य अबाधित ठेवावे.
- मुलाखतीची शैली ओघवती, श्रवणीय आणि उत्स्फूर्त असावी.
- मुलाखतीदरम्यान अनौपचारिक आणि सकारात्मक वातावरण निर्माण करावे.
- हो, नाही, माहीत नाही किंवा नंतर सांगेन या स्वरूपात उत्तरे येतील असे प्रश्न शक्यतो टाळावेत.
- संयम, विवेक आणि नैतिकतेचे पालन यांना खुसखुशीतपणाची जोड देऊन मुलाखतीमध्ये रंग भरावेत.
- मुलाखत नियोजित वेळेत पूर्ण करावी.
- मुलाखतदात्याला बोलावयास अधिक वेळ द्यावा.

मुलाखतकाराने टाळावयाच्या गोष्टी / मुलाखतीदरम्यान घ्यावयाची काळजी

- चुकीचे अप्रस्तुत प्रश्न टाळावेत.
- मुलाखतदात्याच्या आवडीच्या विषयावर गप्पा मारत मुलाखतीला सुरुवात करावी. महत्त्वाच्या प्रश्नांनी मुलाखतीची सुरुवात करू नये.
- रटाळ, कंटाळवाणे, प्रभावहीन, पाल्हाळीक प्रश्न टाळावेत.
- ताणतणाव, संघर्ष अथवा स्फोटक परिस्थिती निर्माण होईल असे प्रश्न विचारू नयेत.
- मुलाखत देणाऱ्याचा अवमान होईल असे प्रश्न विचारू नयेत.
- मूळ विषय सोडून असंबद्ध प्रश्न विचारणे टाळावे.
- मुलाखतदात्यास मार्गदर्शन, उपदेश, सूचना करू नयेत.
- अपेक्षित उत्तर सूचित होईल असे सूचक प्रश्न नसावेत.
- क्लिष्ट, अवघड प्रश्न विचारू नयेत.
- प्रश्नांची पुनरावृत्ती करू नये.
- मुलाखतदात्याच्या व्यक्तिगत जीवनात ढवळाढवळ करतील असे प्रश्न टाळावेत.
- पूर्वतयारी आणि पूर्वाभ्यास न करता अति आत्मविश्वासाच्या आहारी जाऊन मुलाखत घेऊ नये.
- मुलाखतीदरम्यान हास्यास्पद हावभाव करू नयेत.
- मुलाखत देणाऱ्यापेक्षा मुलाखत घेणाऱ्याने जास्त बोलू नये.
- मुलाखतदाता जर एखाद्या प्रश्नाचे उत्तर देणे टाळत असेल, तर त्याला त्याबद्दल आग्रह करू नये.
- मुलाखत तिच्या मूळ हेतूपासून भरकटू देऊ नये.

समारोप

- विविध प्रकारच्या मुलाखतींनी आपले वर्तमान जनजीवन अंतर्बाह्य व्यापून टाकले आहे. यात विविध प्रकारच्या मुलाखतींचा समावेश होतो. या मुलाखतींचे प्रकार पुढीलप्रमाणे:

- व्यक्ती व्यक्तींमधील 'माणसाचा' वेध घेणाऱ्या, अंतर्मुख व्हायला लावणाऱ्या आशयसंपन्न, विचारगर्भ आणि रंगतदार मुलाखतींनी समाजाचे उन्नयन होत असते. मुलाखतीचे हे फलित मुलाखतीचे महात्म्य सांगून जाते.

कृती

१. खालील मुद्द्यांविषयी माहिती लिहा.

*i. मुलाखतीची पूर्वतयारी:

किंवा

दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे मुलाखतीची पूर्वतयारी याविषयी लिहा.

मुलाखत - मुलाखतीचा पाया - आवश्यक ती माहिती - विषयासंबंधी सखोल वाचन - उद्दिष्ट - विषय - वेळ - प्रश्नसंख्या - योग्य क्रम - मुलाखतीचे स्वरूप - मुलाखतीचे माध्यम - मुलाखतीसाठी व्यवस्था.

उत्तर: दोन किंवा अधिक व्यक्तींमध्ये नियोजनपूर्वक झालेला सहेतूक वैचारिक, भावनिक संवाद म्हणजे मुलाखत होय. मुलाखतीच्या विषयाचा सखोल गृहपाठ करणे हा मुलाखतीच्या यशाचा पाया आहे. मुलाखत ही कोणत्याही ठरवलेल्या साच्यात बसणारी नसते. मुलाखतीतील प्रश्नोत्तरांच्या ओघानुसार मुलाखतकाराला ऐनवेळी मुलाखतीच्या ठरलेल्या स्वरूपात बदल करावे लागतात. मुलाखत देणाऱ्या व्यक्तीची शक्य तेवढी सर्व माहिती अभ्यासल्यास हे बदल झटकन करणे शक्य होते. त्यामुळे, मुलाखतीत तुटकपणा येत नाही.

- ज्याची मुलाखत घ्यायची आहे त्यांच्याबद्दलची आवश्यक ती सर्व महिती मुलाखत घेणाऱ्याकडे आधीपासूनच उपलब्ध असायला हवी. जसे की- त्यांचे पूर्ण नाव, असल्यास टोपणनाव, वय, जन्म दिनांक, जन्मस्थळ, पत्ता, शैक्षणिक माहिती, कौटुंबिक माहिती, कर्तृत्व, सध्याचा हुद्दा, मिळालेले पुरस्कार, मानसन्मान, लेखनकार्य, वैचारिक पार्श्वभूमी इत्यादी.
- मुलाखतीच्या विषयासंबंधीचे सखोल वाचन करावे.
- मुलाखतीचे उद्दिष्ट काय आहे हे जाणून घ्यावे.
- मुलाखतीचा विषय आणि उद्दिष्ट लक्षात ठेवून प्रश्नावली तयार करून, वेळेचा विचार करून, प्रश्नसंख्या निश्चित करावी.
- प्रश्नांचा योग्य क्रम लावून मुलाखतीची दिशा ठरवावी.
- मुलाखतीचे स्वरूप कसे असणार आहे, ती प्रकट असणार आहे, की लिखित स्वरूपाची याची माहिती करून घ्यावी.
- मुलाखतीचा श्रोतृवृंद/वाचक नेमका कोण असणार आहे? जसे की- फक्त विद्यार्थी, विद्यार्थी व पालक, विद्यार्थी, पालक व शिक्षक, फक्त महिला, फक्त ज्येष्ठ नागरिक, वगैरे; याची मुलाखतकाराने माहिती करून घ्यावी; जेणेकरून प्रश्नाचे स्वरूप ठरवताना त्याला त्याची मदत होईल.
- मुलाखत प्रत्यक्ष श्रोत्यांसमोर आहे, रेडिओसाठी आहे, की टिव्हीसाठी हेही मुलाखतकारास माहिती असणे गरजेचे आहे.
- मुलाखत प्रत्यक्ष श्रोत्यांसमोर असल्यास, मुलाखतीसाठीची बैठक व्यवस्था, ध्वनिक्षेपण व्यवस्था, वातावरण निर्मिती, गरजेनुसार संदर्भ ग्रंथ, चित्रे, वादचे, वस्तू या कार्यक्रमास्थळी उपलब्ध आहेत ना या गोष्टींची अगोदरच खात्री करावी.
- आवश्यकता वाटल्यास मुलाखत देणाऱ्या व्यक्तीची मुलाखतकाराने मुलाखतीपूर्वी भेट घ्यावी व मुलाखतीसंदर्भात चर्चा करावी. त्यामुळे, प्रत्यक्ष मुलाखत घेणे सोपे होईल.
- मुलाखतीच्या विषयाशी संबंधित अन्य मुलाखती उपलब्ध असल्यास त्या वाचून किंवा पाहून सखोल माहिती मिळवावी.
- आकाशवाणी, दूरदर्शन अथवा प्रत्यक्ष मुलाखती ऐकल्यास मुलाखतीची अधिक व नेमकी पूर्वतयारी करण्यास मदत होईल. अशा पद्धतीने योग्य तयारीनिशी मुलाखत घेतल्यास ती अधिक खुलवणे व वाचकांपर्यंत पोहोचवणे सहज शक्य होते.

ii. मुलाखतीची सुरुवात /

किंवा

दिलेल्या मुद्दांच्या आधारे मुलाखतीची सुरुवात याविषयी लिहा.

मुलाखत – तीन टप्पे – यशाचे सूत्र – काळजाला भिडणारी सुरुवात – श्रवण – वाचनात गुंतवणारी – नैसर्गिक प्रक्रिया – चुटका, किस्सा यांचा वापर – हलकीफुलकी सुरुवात – श्रवणीय नांदी.

किंवा

मुलाखतीच्या प्रारंभाबाबत तुमचे मत लिहा.

[मार्च २०२२]

उत्तर: दोन किंवा अधिक व्यक्तींमध्ये नियोजनपूर्वक झालेला सहेतूक, वैचारिक, भावनिक संवाद म्हणजे मुलाखत होय. या मुलाखतीचे स्वरूप लक्षात घेता तिचे तीन टप्प्यांमध्ये विभाजन करता येते.

१. मुलाखतीची सुरुवात २. मुलाखतीचा मध्य ३. मुलाखतीचा समारोप
या टप्प्यांमधून मुलाखत पूर्णत्वास येते.

मुलाखतीची सुरुवात:

- 'वेल बिगन इज हाफ डन' या उक्तीनुसार मुलाखतीची सुरुवात मुलाखतीचे निम्मे यश निश्चित करते, त्यामुळेच
- मुलाखतीचा प्रारंभ अत्यंत आकर्षक, चटपटीत, थेट श्रोत्यांच्या/वाचकांच्या काळजाला जाऊन भिडणारा असावा.
- मुलाखतकाराच्या पहिल्या चार-सहा वाक्यांतच श्रोते/ वाचक त्या मुलाखतीच्या श्रवणात/वाचनात मनाने पूर्णपणे गुंतले गेले पाहिजेत.
- ही प्रक्रिया अगदी नैसर्गिक, सहज आणि ओघाने आपसूकच घडायची. त्याला कृत्रिमतेचा जराही स्पर्श होता कामा नये. यासाठी मुलाखतकाराला मुलाखतदात्याचा स्वभाव, शैली नेमकी माहित असायला हवी.
- एखादा नवाकोरा चुटका, ताजा किस्सा सांगून एक टोकदार प्रश्न मुलाखतदात्यासमोर मांडावा.
- हलक्याफुलक्या सुरुवातीने सर्वांच्या मनावरचा ताण सैल होऊन वातावरण मोकळे व हलके होते.
- ही नांदी जितकी श्रवणीय असेल तितकी पुढची मैफल रंगतदार होत जाईल. परिणामी, मुलाखतकाराचा आत्मविश्वास दुणावून मुलाखतदाता अधिकाधिक खुलून ही मुलाखत श्रोते/वाचकास खिळवून ठेवेल. अशारीतीने, मुलाखतीची सुरुवात ही मुलाखतीचे संपूर्ण रूप दर्शवणारी असावी.

Page no. **160** to **200** are purposely left blank.

To see complete chapter buy **Target Notes & Target E - Notes**

व्याकरण

१ वाक्यप्रकार व वाक्यरूपांतर

पूर्ण अर्थ व्यक्त करणारा शब्दसमूह म्हणजे 'वाक्य' होय. प्रत्येक वाक्य एक संपूर्ण विधान असते.

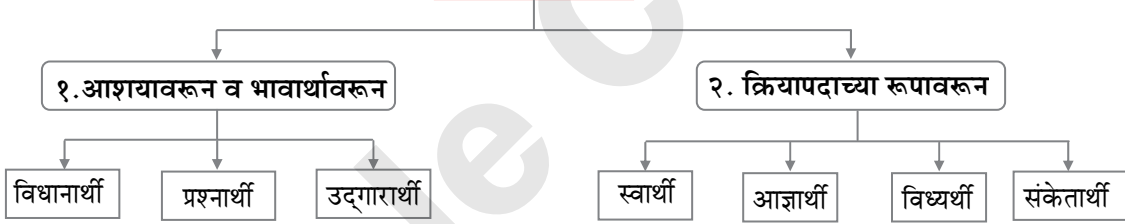
आपण बोलताना, लिहिताना अशी अनेक प्रकारची वाक्ये वापरत असतो. एकच आशय विविध वाक्यांतून व्यक्त करता येतो.

उदाहरणार्थ,

i. काल वातावरणात खूप गारवा होता.	(विधानार्थी वाक्य)
ii. काल वातावरणात काही कमी गारवा नव्हता.	(विधानार्थी-नकारार्थी वाक्य)
iii. काल वातावरणात काय कमी गारवा होता का?	(प्रश्नार्थी वाक्य)
iv. काल वातावरणात कमी तर गारवा नव्हता ना?	(प्रश्नार्थी वाक्य)
v. किती गारवा होता काल वातावरणात!	(उद्गारार्थी वाक्य)

वाक्यातील आशयावरून आणि भावार्थावरून तसेच क्रियापदाच्या रूपावरून वाक्याचे प्रकार पडतात. ही वाक्ये होकारार्थी किंवा नकारार्थी असू शकतात.

वाक्यांचे प्रकार

१. आशयावरून व भावार्थावरून वाक्यांचे प्रकार पुढीलप्रमाणे:

i. विधानार्थी वाक्य:

ज्या वाक्यात एक सरळ विधान केलेले असते, त्या वाक्याला 'विधानार्थी वाक्य' म्हणतात.

उदा. कल्पवृक्षाचा प्रत्येक अवयव उपयोगी असतो.

ii. प्रश्नार्थी वाक्य:

या वाक्यात प्रश्न विचारलेला असतो. वाक्याच्या शेवटी प्रश्नचिन्ह (?) असते.

उदा. अ. माझे पत्र आले का?

ब. भाऊ केव्हा परत येतील?

iii. उद्गारार्थी वाक्य:

ज्या वाक्यात एखादी भावना दर्शवणारा उद्गार असतो, म्हणजेच मनातील विशिष्ट भाव उत्कटपणे व्यक्त केलेला असतो, त्या वाक्याला 'उद्गारार्थी वाक्य' म्हणतात.

उदा. अ. किती सुंदर बाग आहे! (आनंद)

ब. छे! मला आवडत नाही हे! (घृणा)

२. क्रियापदाच्या रूपावरून

स्वार्थी	आज्ञार्थी	विध्यर्थी	संकेतार्थी

क. बाप रे! केवढी मोठी इमारत ही! (आश्चर्य)

ड. आई गं! किती लागलय तुला! (हळहळ)

२. क्रियापदाच्या रूपावरून वाक्यांचे प्रकार पुढीलप्रमाणे:

i. स्वार्थी वाक्य:

ज्या वाक्यातील क्रियापदाच्या रूपावरून फक्त काळाचाच बोध होतो, त्याला 'स्वार्थी वाक्य' म्हणतात.

उदा. अ. सूर्य पूर्वेला उगवतो.

ब. तो बोलला.

ii. आज्ञार्थी वाक्य:

ज्या वाक्यातील क्रियापदाच्या रूपावरून आज्ञा, हुकूम, विनंती, प्रार्थना, आशीर्वाद, उपदेश व सूचना इत्यादी अर्थांचा बोध होतो, त्यांना 'आज्ञार्थी वाक्य' म्हणतात.

उदा. अ. दरवाजा बंद कर. (आज्ञा)

ब. वर्गाबाहेर निघून जा. (हुकूम)

क. तुझ्या सहवासात तरी मला आनंद मिळू दे. (विनंती)

ड. खूप शिक व मोठा हो. (आशीर्वाद)

- इ. मुलांनो, खूप वाचा. (उपदेश)
 फ. परमेश्वरा, सर्वांवर दया कर. (प्रार्थना)
 ग. येथे कचरा टाकू नये. (सूचना)

iii. विध्यर्थी वाक्य:

ज्या वाक्यातील क्रियापदाच्या रूपावरून विधी म्हणजे कर्तव्य, योग्यता, शक्यता, इच्छा या गोष्टींचा बोध होतो, त्याला 'विध्यर्थी वाक्य' म्हणतात.

- उदा.** अ. देश स्वच्छ ठेवणे ही आपली जबाबदारी आहे. (कर्तव्य)
 ब. कदाचित आज अवी घरी येईल. (शक्यता)
 क. रोज व्यायाम करणारा व्यक्तीच निरोगी राहू शकतो. (योग्यता)
 ड. नागरिकांनी देशात शांतता टिकवून ठेवावी. (इच्छा)

iv. संकेतार्थी वाक्य: ज्या वाक्यातील क्रियापदाच्या रूपावरून 'हे केले असते तर ते झाले असते' अशी अट किंवा संकेत समजतो, त्याला 'संकेतार्थी वाक्य' म्हणतात.

- उदा.** अ. जर इच्छा असेल तर मार्ग सापडेल.
 ब. जर मला संधी मिळाली तर मी नक्कीच पुढे जाईन.

सरावासाठी कृती

***१. खालील वाक्ये वाक्याच्या आशयानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.**

- i. गोठ्यातील गाय हंबरते.
 ii. श्रीमंत माणसाने श्रीमंतीचा गर्व करू नये.
 iii. किती सुंदर देखावा आहे हा!
 iv. यावर्षी पाऊस खूप पडला.
 v. तुझा आवडता विषय कोणता?

- उत्तर:** i. विधानार्थी - होकारार्थी वाक्य
 ii. विधानार्थी - नकारार्थी वाक्य
 iii. उद्गारार्थी वाक्य
 iv. विधानार्थी - होकारार्थी वाक्य
 v. प्रश्नार्थी वाक्य

***२. खालील वाक्ये क्रियापदाच्या रूपानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.**

- i. प्रार्थनेसाठी रांगेत उभे राहा.
 ii. सरिताने अधिक मेहनत केली असती, तर तिला उज्ज्वल यश मिळाले असते.
 iii. विद्यार्थी कवायत करत आहेत.
 iv. विद्यार्थ्यांनो सभागृहात गोंगाट करू नका.
 v. क्रिकेटच्या सामन्यात आज भारत नक्की जिंकेल.

- उत्तर:** i. आज्ञार्थी वाक्य ii. संकेतार्थी वाक्य
 iii. स्वार्थी वाक्य iv. आज्ञार्थी वाक्य
 v. विध्यर्थी वाक्य

३. खालील वाक्ये वाक्याच्या आशयानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.

- i. कोण वाचेल तो उतारा?
 ii. कुरूप माणसाला त्याच्या रूपावरून चिडवू नये.
 iii. छे! ती खोटे बोललीच नाही!
 iv. ती छान भाषण करते.
 v. स्मित माझ्याशी बोलला नाही.

- उत्तर:** i. प्रश्नार्थी वाक्य
 ii. विधानार्थी-नकारार्थी वाक्य
 iii. उद्गारार्थी वाक्य
 iv. विधानार्थी-होकारार्थी वाक्य
 v. विधानार्थी-नकारार्थी वाक्य

४. खालील वाक्ये क्रियापदाच्या रूपानुसार कोणत्या प्रकारात मोडतात ते लिहा.

- i. जर तू इथे नाचलीस, तर तुझ्यातील आत्मविश्वास वाढेल.
 ii. खेळाडूंना, खूप सराव करा.
 iii. वेळेवर कर भरणे प्रत्येक नागरिकाचे कर्तव्य आहे.
 iv. पांडू गावाला गेला.
 v. मधुरिमा बहुतेक ते आव्हान स्वीकारेल.
 vi. जर कोरोनाचा रोग आटोक्यात आला, तर आपला देश वाचेल.

- उत्तर:** i. संकेतार्थी वाक्य ii. आज्ञार्थी वाक्य
 iii. विध्यर्थी वाक्य iv. स्वार्थी वाक्य
 v. विध्यर्थी वाक्य vi. संकेतार्थी वाक्य

५. योग्य पर्याय निवडा.

माणसं स्वतःचा छंद कसा विसरू शकतात?
 वरील वाक्याचे विधानार्थी वाक्य ओळखून लिहा.

- i. माणसं स्वतःचा छंद नेहमी विसरतात.
 ii. माणसं स्वतःचा छंद लक्षात ठेवतात.
 iii. माणसं स्वतःचा छंद विसरू शकत नाहीत.
 iv. माणसं स्वतःचा छंद किती लक्षात ठेवतात. [मार्च २०२२]
उत्तर: माणसं स्वतःचा छंद विसरू शकत नाहीत.

वाक्यरूपांतर (वाक्यपरिवर्तन)

वाक्यरूपांतर म्हणजे वाक्याच्या अर्थात बदल न घडू देता वाक्याच्या रूपात किंवा रचनेत केलेला बदल होय. आपण बोलताना एकाच स्वरूपाच्या वाक्यरचनेत बोलू लागलो, तर ऐकणाऱ्याला त्याचा कंटाळा येईल. बोलताना, वाचताना, लिहिताना वाक्यरचनेत बदल केला, तर आपली भाषा अधिक परिणामकारक होईल.

आपल्या लिहिण्या-बोलण्यातून भाषेचा डौल, सौंदर्य व्यक्त करण्यासाठी छोट्या छोट्या वैविध्यपूर्ण वाक्यांचा वापर करायला हवा. भाषेचे सौंदर्य खुलवण्यासाठी वाक्यरूपांतराचे कौशल्य आत्मसात केले पाहिजे.

शोडक्यात, वाक्यार्थाला बाधा न आणता वाक्याच्या रचनेत केलेला बदल म्हणजे 'वाक्यरूपांतर' होय.

उदा. ती खूप हळवी आहे. (विधानार्थी - होकारार्थी)
ती मनाने कठोर नाही. (विधानार्थी - नकारार्थी)
यावर्षी आपण विधानार्थी, प्रश्नार्थी, उद्गारार्थी, आज्ञार्थी,
होकारार्थी आणि नकारार्थी वाक्यांचे वाक्यरूपांतर शिकूया.

अ. प्रश्नार्थी व विधानार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर

उदा.

i. आम्ही तुमचे उपकार कसे विसरू? (प्रश्नार्थी)
आम्ही तुमचे उपकार विसरणार नाही. (विधानार्थी)

ii. आवडती वस्तू हरवल्यास कोणाला दुःख होणार नाही?
(नकारार्थी)
आवडती वस्तू हरवल्यास प्रत्येकाला दुःख होते.
(होकारार्थी)

वरील उदाहरणांत जे प्रश्न विचारले आहेत ते उत्तराच्या अपेक्षेने विचारलेले प्रश्न नाहीत. अशा प्रकारच्या प्रश्नांमध्ये त्यांचे उत्तर दडलेले असते.

प्रश्नार्थी वाक्याचे विधानार्थी वाक्यात रूपांतर करायचे असल्यास प्रश्न होकारार्थी असेल, तर विधानार्थी वाक्य नकारार्थी ठेवावे व प्रश्न नकारार्थी असेल, तर विधानार्थी वाक्य होकारार्थी ठेवावे.

ब. उद्गारार्थी व विधानार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर

उदा. किती गोड चहा आहे हा! (उद्गारार्थी वाक्य)
चहा खूपच गोड आहे. (विधानार्थी वाक्य)

उद्गारार्थी वाक्य हे विधानार्थी वाक्यापेक्षा अधिक परिणामकारक वाटते. मनातील तीव्र इच्छा किंवा भावना व्यक्त करण्यासाठी उद्गारार्थी वाक्य वापरतात. अशा उद्गारार्थी वाक्यांचे विधानार्थी वाक्यात रूपांतर करताना कोणत्या गोष्टीची विपुलता व्यक्त करायची आहे ते स्पष्ट करायला हवे.

एखाद्या गोष्टीतील आधिक्य, परिमाण, मोठी संख्या, विपुलता परिणामकारकतेने व्यक्त करण्यासाठी खूप, प्रचंड, भरपूर यांसारखे शब्द वापराने.

क. आज्ञार्थी व विधानार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर

उदा. दरवाजा बंद कर. (आज्ञार्थी)
दरवाजा बंद करावा. (विधानार्थी)

आज्ञार्थी वाक्यात आज्ञा अपेक्षित आहे. विधानार्थी वाक्यात सरळ विधान अपेक्षित असते. या वाक्यांचे रूपांतर करताना त्यांतील भावार्थ लक्षात घेणे गरजेचे आहे.

ड. होकारार्थी व नकारार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर

उदा. तो आता मोठा झाला आहे. (होकारार्थी)
तो आता काही लहान राहिला नाही. (नकारार्थी)

दोन्ही वाक्यांचा अर्थ एकच आहे; पण दुसऱ्या वाक्याची परिणामकारकता 'मोठा' च्या विरुद्धार्थी शब्द 'लहान' मुळे वाढली आहे. अर्थ न बदलता अशाप्रकारे, होकारार्थी व नकारार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर करता येते.

सरावासाठी कृती

*१. खालील तक्ता पूर्ण करा.

क्र.	वाक्य	वाक्यप्रकार	करावयाचा बदल
i.	दिलेल्या सूचनांचे पालन करा.	_____	विधानार्थी करा.
ii.	बापरे! किती वेगाने वाहने चालवतात ही तरुण मुले!	_____	विधानार्थी-नकारार्थी करा.
iii.	स्वयंशिस्त ही खरी शिस्त नाही का?	_____	विधानार्थी-होकारार्थी करा.
iv.	मोबाइलचा अतिवापर योग्य नाही.	_____	आज्ञार्थी करा.
v.	खऱ्या समाजसेवकाला लोकनिंदेची भीती नसते.	_____	प्रश्नार्थक करा.
vi.	विद्यार्थ्यांनी संदर्भग्रंथांचे वाचन करावे.	_____	आज्ञार्थी करा.

उत्तर: i. वाक्यप्रकार: आज्ञार्थी वाक्य
वाक्य: दिलेल्या सूचनांचे पालन करावे.

AVAILABLE NOTES FOR STD. XI & XII:

SCIENCE

Perfect Series:

For students who want to excel in board exams and simultaneously study for entrance exams.

- Physics Vol. I
- Physics Vol. II
- Chemistry Vol. I
- Chemistry Vol. II
- Mathematics & Statistics Part - I
- Mathematics & Statistics Part - II
- Biology Vol. I
- Biology Vol. II

Precise Series:

For students who want to excel in board exams.

- Physics
- Chemistry
- Biology

Additional Books for Std. XII Sci. & Com.:

- A collection of Board Questions (PCMB)
- A collection of Board Questions with solutions (PCMB)
- Solution to HSC Board Question Bank (Science)
- Solution to HSC Board Question Bank (Commerce)
- Supplementary Questions (BK • Eco • OCM • SP)
- HSC 30 Question Papers & Activity Sheets With Solutions (Commerce)
- HSC 25 Question Papers & Activity Sheets With Solutions (Science)
- Marathi Yuvakbharati Model Question Paper Set With Solutions
- Hindi Yuvakbharati Model Question Paper Set With Solutions
- Basic Concept of Physics Simplified

COMMERCE (ENG. & MAR. MED.)

Smart Notes:

- Book-Keeping and Accountancy
- Book Keeping and Accountancy (Practice)
- Economics
- Organisation of Commerce and Management
- Secretarial Practice
- Mathematics and Statistics - I
- Mathematics and Statistics - II

ARTS (ENG. & MAR. MED.)

- History
- Geography
- Political Science
- Psychology
- Sociology

Languages:

- English Yuvakbharati
- Hindi Yuvakbharati
- Marathi Yuvakbharati

Books
available
for
**MHT-CET,
NEET & JEE**

Scan the QR
code to buy
e-book version
of Target's
Notes on Quill -
The Padhai App

OUR PRODUCT RANGE

Children Books | School Section | Junior College
Degree College | Entrance Exams | Stationery

Visit Our Website

Target Publications® Pvt. Ltd.
Transforming lives through learning.

Address:

2nd floor, Aroto Industrial Premises CHS,
Above Surya Eye Hospital, 63-A, P. K. Road,
Mulund (W), Mumbai 400 080

Tel: 88799 39712 / 13 / 14 / 15

Website: www.targetpublications.org

Email: mail@targetpublications.org

Explore our range
of **STATIONERY**

